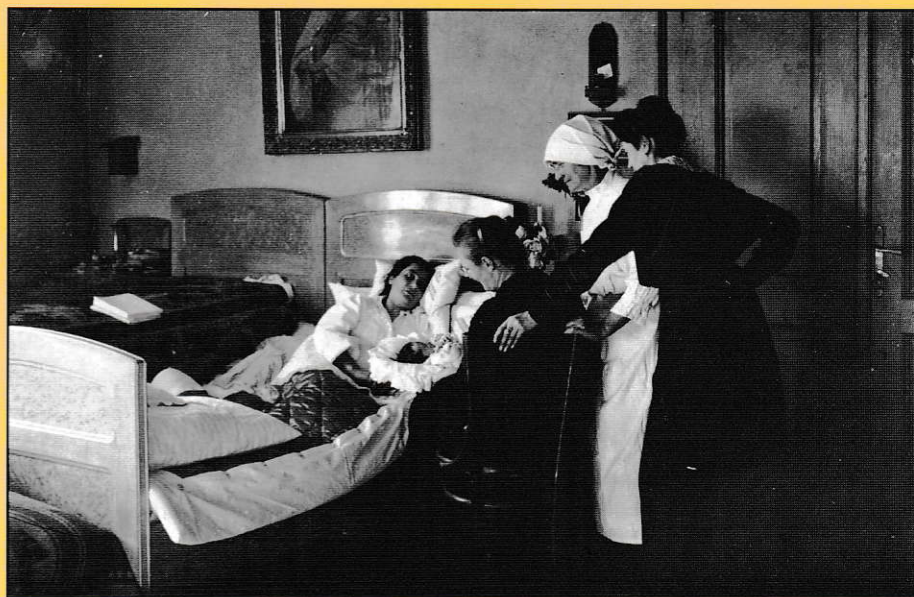

Kórizs József
Sárközi Ottilia

KÓRKÉPEK FEKETEHEGYRŐL

Kórizs József–Sárközi Ottilia

KÓRKÉPEK FEKETEHEGYRŐL

A kötet megjelenését Kishegyes Önkormányzata
és a bácsfeketehelyi Helyi Közösség támogatta

Kórizs József–Sárközi Ottilia

KÓRKÉPEK
FEKETEHEGYRŐL

BEVEZETŐ

A mai Bácsfeketehegy utcáit, tereit, szántóföldjeit bejárva elgondolkodhatunk azon, e tájon a közeli és távoli múltban mennyi minden is történhetett, mennyien is lakhattak e vidéken. A véletlenszerűen előbukkanó tárgyi emlékek bizonyítják, vidékünkön a történelem folyamán igen sok nép megfordult. Rövidebb-hosszabb ideig éltek itt, és nyomokat hagytak hátra.

Csiszolt kőbalta, dák, szarmata, avar teljes lovas sír, honfoglalás utáni, középkori eredetű edények, használati eszközök, temetők, templomromok kerültek napvilágra. Ezek bizonyítják az itt időszakosan megtelepedett emberek jelenlétét és tevékenységét.

Minden korban fontos volt a megélhetéshez az alapvető szükséges helyi adottság, lakhatás biztonsága, az élelmiszer és a víz megléte, úgy a lakosság, mint jószágaik számára. A Bara/Bácsér/Krivaja pataknak meghatározó szerepe volt. Az itt található sárgaföldben könnyen lehetett barlanglakásokat, illetve földkunyhókat kialakítani.

A hosszantartó törökdúlás megtette a pusztítást vidékünkön is. Az apró falvak eltűntek lakóikkal együtt. A középkori település, Feketeegyháza adórajstromban szerepelt. Feketeegyház lakossága a törökdúlás és az azt követő esztendőkből tűnik el. A vidék pusztává válik. Az 1771-ben kiadott katonai térképen ezen a helyen csak néhány veremlakás van feltüntetve. A szabályozatlan Bara-patak meglétéről és két templomromról tudunk. E pusztának külai bérlői voltak, akik jószágaikat legeltették e vidéken. Mint Feketity pusztát népesítik be a Kunhegyesről és Tiszaburáról szervezeten idetelepülők 1785-ben, és Feketehegy nevet adják a településnek.

A betelepítés és újjáépítés megtervezője és beindítója a bécsi udvar volt. A betelepítésnek az volt a lényege, hogy a lakosság gyarapodjon, termeljen, több legyen az adózó, a behívható katona, fellendüljön az ipar és a kereskedelem. A korabeli felfogás szerint idegen országból kell hoz-

ni az udvarhoz hű, katolikus vallású családokat. A kunok kései utódai, reformátusok lévén, nem tartoztak a megbízható népelemek közé. II. József türelmi rendelete, változást hozott ezen a téren is.

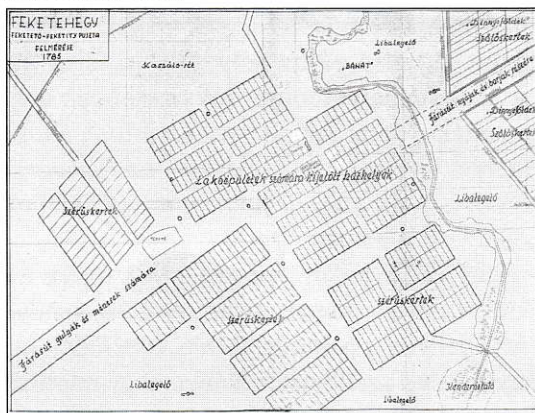

*Telepítéskori térképen is látható Veketity-Feketity
a kiszáradt Bara-patak mederrel*

ÉLETFELTÉTELEK AZ ÚJ TELEPÜLÉSEN

A 221 református magyar család életkörülményei javulását reméli az újonnan létesített Feketehegyen. A betelepítésre kirendelt pusztákat feltárták, Vélity pusztát nem találták megfelelőnek a letelepedéshez. Abban az időben szárazabb volt az éghajlat. A Bácsér medre kiszáradt vagy mocsaras volt, csak Szenttamásnál volt benne víz. Így inkább Feketity pusztát választották a falu kialakítására, ahol könnyebben tudtak kutat ásni. A falut Köröskényi mérnök a völgyben mérte ki. A körülvevő Telesckai domboktól enyhelyt reméltek a hideg északi szélről.

A kimért házhelyek, belső telkek mellett minden családnak jutott szé-rűskert, kert, szőlő, szántó föld, kaszáló és közös legelő. Így biztosították minden telepes és leszámozottjai számára a megélhetést. Az 1800-as évekre kialakul Bácska nemzetiségi térképe. Európa legtarkább népes-ségű és vallású területe lesz. A török korban elpusztult falvak és lakatlan puszták helyén fejlett gazdaságú, mérnök tervezte, legtöbbször sakktábla alakú falvak épülnek fel. Az eredeti tervek szerint Feketehegy település is hasonló elrendezésű volt.

Feketehegy alaprajza a betelepülés évében, 1785-ben

A LAKÓHÁZAK

A telepesek első dolga a házépítés volt. Mérnöki előírás szerint minden családnak egyforma házat kellett építenie. Ezek végházak voltak. A házak tájolása délkelet-északnyugat irányú. A két láb vastagságú falakat fekete- és sárgaföld keverékéből döngölték. A tetőt náddal borították. A tetőt alulgerendázott faszervezet biztosította. A ház homlokfala függőlegesen deszkázott volt, amelynek felső részén különböző alakú (szív, kör, négyzet...) szellőző lukakat vágtak. Lassan elmarad a nádtetős házak oromdísze.

Az udvar felől az eresz két láb (kb 60-70 cm) széles volt, hogy védje a bejáratot az időjárási viszontagságoktól. Az épületek szobából, konyhából, kamrából, istállóból és fészerből álltak. A szoba, lakószoba, első szoba, vagyis a nagyház mérete 16x14 láb (kb. 4,5x5 m) volt. Egy kis 4 táblás ablaka volt az utcára és egy az udvarra. A falakat fehérre oltott mésszel meszelték. Döngölt föld volt a padló, amit időről időre felmázoltak. Gyékény- vagy rongypokróccal terítették le. Téli időben a szobát banyakemencével fűtötték a konyhából.

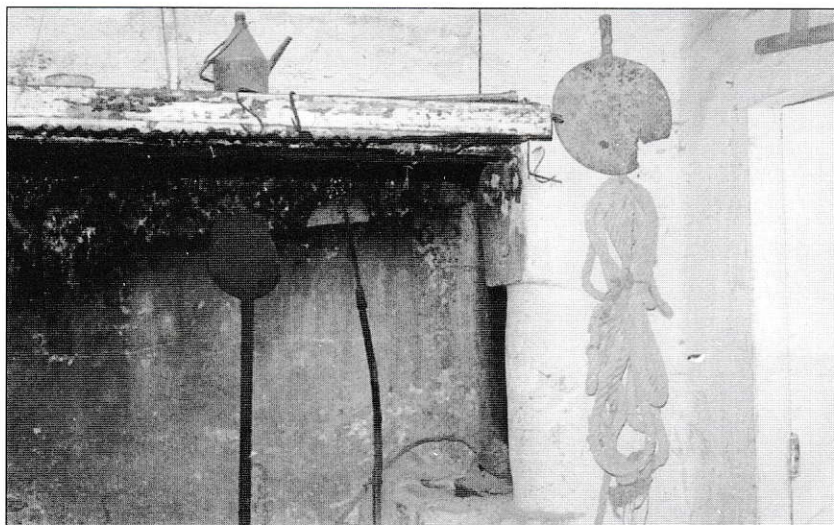
Itt élt a család apraja-nagyja. Az ágyak magasak voltak. A derékalj szalmából készült. Az alsó párna pelyvával, a felső tollal volt töltve. A szülők a nagyágyban aludtak, sokszor abban a ruhában, amiben egész nap voltak. Alatta matrac volt betérítve, ahol a gyermekek kaptak fekvőhelyet. A nagycsaládosoknál az ágyaknak kihúzható, ún. „sublót” része is volt, ahol az apró gyermekek aludtak. A szoba állandó tartozéka volt a bölcső.

Bizonyos veszélyes tárgyakat (borotva, olló), fontos iratokat, a Bibliát a gyerekektől elrejtve a mestergerenda és átalgerenda közötti résbe helyezték el. Az éjjelit és a hamuval töltött köpöladát az ágy alatt tartották. A dohányfüst és a szellőztetés hiánya nagy mértékben kihatott a levegő minőségére. Az esti megvilágítást a zsírmécses vagy petróleumlámpa adta. Az asztal az ablak közelében volt, mellette a pad.

Korabeli gyűjtemény a helyi tájmúzeumban a szoba-konyha kellékeivel

A konyha mérete 12x14 lábnyi (kb 3,5x4,5m) A konyha ajtaja dél-nyugat felé nézett, két részes volt. A felső részt csak estére hajtották be, a szellőztetés és a beszivárgó fény miatt. A konyhának nem volt ablaka. A konyhában csak az étel elkészítése történt. Itt főztek, sütöttek a szabad

Szabadkémény

tűzhelyen, öntöttvas lábasokban, cserépfazekakban. A füst a fél konyha mennyezetét elfoglaló szabadkéményen keresztül távozott. A szabadkéményben füstölték a szalonnát, sonkát, kolbászt, húsos hurkát. Az elkészített ételt télen a lakószobában, nyáron az udvaron fogyasztották.

Tűzhelyen a vaskasztró és a lábas fedele

Kamrarészlet

A kamra mérete szintén 12x14 lábnyi volt. A kamrába és a szobába a konyhából lehetett bejutni. A kamrának az udvarra volt egy kis ablaka. Itt tartották az értékebb gazdasági eszközöket is.

A padlás le volt sarazva, hogy ne poroljon, időnként felmázolták marhatrágyával. Itt tárolták a gabonát (búzát, zabot, árpát). A fészerben kapott helyett a parasztkocsi. Kezdetben a legelőn és a szérűskertben voltak a lovak, szarvasmarhák, juhok.

A rablók által az 1849-es Mári-napi szaladás után felgyújtott magyar nádas házak leégtek. A lakóházak elrendezése hasonló volt a korábbi szabványos

elrendezéshez, némileg épületekkel kiegészítve. Az újonnan épült házak kissé modernizálódtak. A nádtető idővel felváltja a feketecserép. A házak gangot kaptak, a kamrát sok helyen szobának alakíthatták ki a fiatal házásoknak. Ez lett a belseősoba. A kamra egy helységgel hátrébb került, gangról volt a bejárata. Alatta pincét ástak.

Az utcafronton vízszintesen elhelyezett deszkakerítés, kis- és nagykapu zárta el az utcafrontot.

Nádasház a Vályos úton

Szokásba jött a melléképületek kialakítása az ún. kisház, amelynek a rendeltetése a nyári konyha szerepét töltötte be, vagy csak egyszerűen tartózkodási helyként használták nappal. A fiatal házások első lakóhelyüket alakíthatták ki ebben az épületben.

A hátsó udvarban kapott helyet a szalmakazal, szárkúp. Kukoricatörés után a kérékbe kötött kukoricaszárat kúpokba rakták, ez volt a lovak, tehenek, birkák, kecskék téli tápláléka. A hátsó udvarban volt a trágyadomb és az árnyékszék is. Az istállótrágyával eleinte nem tudtak mit kezdeni, később időnként kihordták a földjeikre. A lábas jószágokat sokáig kihajtották a legelőre. Egy ideig a libáknak külön legelője volt, tagosítás után már csak az utcára engedték ki őket. Az első udvar téglás volt, és csak a hátsó udvarban tartottak jószágot. A szerűskertek helyén kimért telkekhez, a hátsó udvar mögött, veteményes kert is tartozott. Sokan szőlőt telepítettek ide, és a pincében hidegen tárolhatták a bort

egész éven át. A krumplit és marharépat is pincében vagy vermekben helyezték el a téli időszakra.

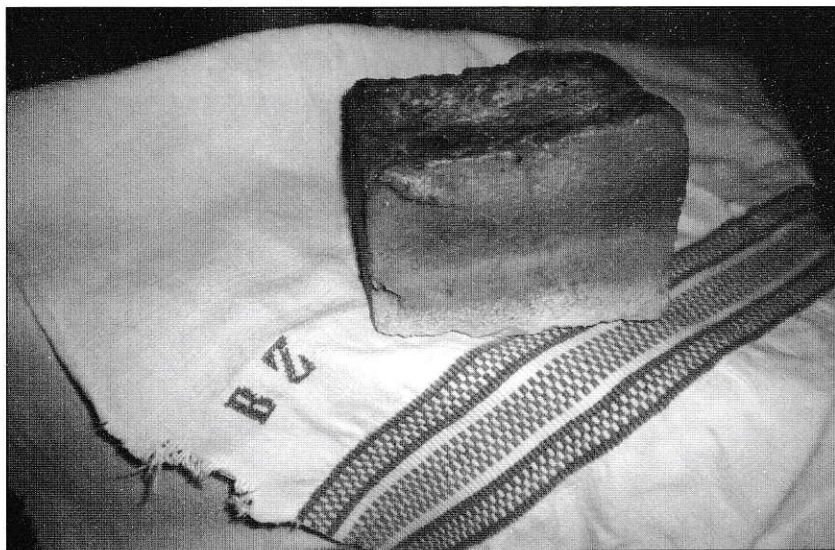
Az 1878-as tagosítás után beszorultak a jóságok a faluba, a szérűskertekbe és a lakóházak istállójába. A sertéseket ólakban tartották, leginkább a góré alatt. A lábas jóságoknak sokáig kimenetele volt az legelőre, utcára is.

A kocsutak nyáron a szárazságban nagyon porosak voltak. Ha elment egy lovaskocsi az utcán, olyan port csapott, ami csak nehezen ült le. A járdától a kocsutatók választotta el. Az árkok a csapadék, talajvíz elvezetésre szolgáltak, a házak falai mégis 1-2 méter magasan át voltak nyersülve. Mivel az utcák elég szélesek voltak, egy-két fasor is elfért. Őszi, téli, tavaszi időben nagyon nehéz volt a közlekedés a feneketlen sár miatt. Ilyenkor, hogy a másik oldalra át tudjanak jutni, szarát tettek le a sárba, és azon közlekedtek. Többen gólyalábon sétáltak, így tudtak a sáron átevíckélni. Néha még három lovat is be kellett fogni, hogy a terhet el tudják húzni a kocsival. Ha viszont télen megfagyott, vagy hó esett le, akkor elővették a lovas szánkókat.

HIGIÉNY

Az életkörülményeik nagyban befolyásolták az egészségi állapotok megtartását. A tisztaságra hatványozottan gondot fordítottak. A házaszszonyok szombaton takarították a házat, mázolták a padlót.

Tisztálkodásra nem volt külön helyiség. Nyáron a kútnál, télen a konyhában volt legegyszerűbb tisztálkodni. Olyankor a katlanban forraltak vizet. Szombaton volt a heti tisztálkodás. A fateknőben ugyanabban a vízben fürdött meg az egész család.

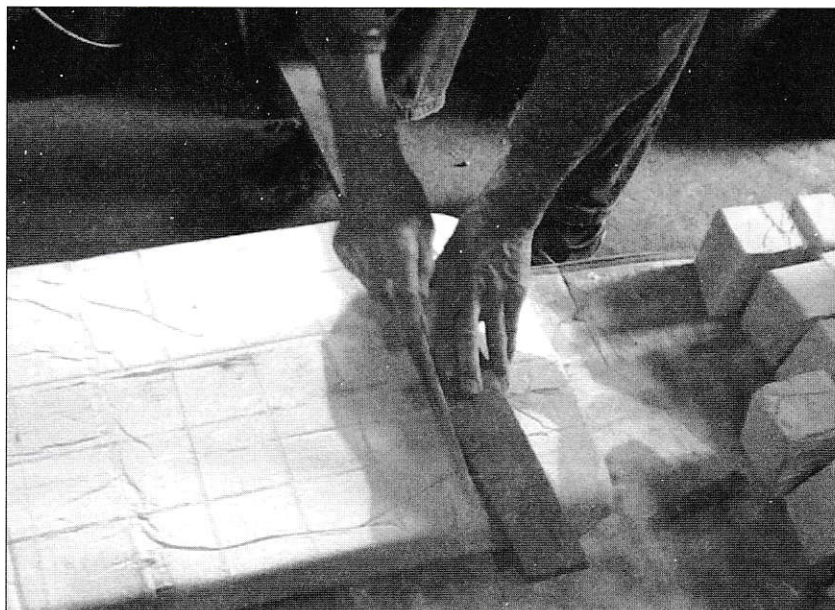

Tisztálkodás régi kellékei: házi szappan, házi szőttes, len törölköző

Tisztálkodásra szappant főztek az összegyűjtött zsiradékból. Az egyik adatközlő a következőképpen főzte a háziszappant:

„A húsokról levágott faggyúdarabokat, a tányérokra maradt kövérjét, s a még hasonló zsírhulladékokat, aminek már más hasznát nem

vehetjük, gyűjtsük össze állandóan egy bödönbe. Amikor már néhány kilóralvót összegyűjtöttünk, kitűnő háziszappant főzhetünk a zsiradék-ból. Egy liter tiszta lúgkővet oldjunk fel tíz liter esővízben. Az így képződött erős lúgba tegyünk bele három kilo zsiradékot, és lassú, egyenletes tűzön három és fél óra hosszat főzzük. Ha több a zsiradékunk, úgy természetesen több lúgkővet és több vizet kell tennünk a masszához, de a mérték mindig ugyanaz. Csak az első órában keverjük, hogy a tisztátalan dolgok az edény fenekére ülepedjenek. Tovább már nem szabad kevernünk. Három és fél óra múlva a zsiradék szappanná változott, amit arról látunk, hogy a főzet teteje borsókás. Ekkor egy marék közönséges konyhasót dobunk az oldatba, és még egy félóráig főzzük. A kivált szappanenyvet egy másik edénybe merjük, amelybe körülbelül kétszerannyi esővizet merítünk, mint a szappanenyv volt, és újrafőzzük. Egy félóra múlva ismét egy marék konyhasót dobunk bele, amire a tiszta szappan kiválasztódik. Fakereteket egy tenyérnyi vastagságú homokrétegre állítunk, és nedves ruhával kibéleljük. A szappannal telemerjük a ruhával kibélelt kereteket, és másnapig otthagyjuk. Másnap kiborítjuk a szappant, amelyet azután szellős, nem nagyon meleg helyen szárítunk. Minél tovább szárad a szappan annál kiadósabb. 1961.X.29 16h N.J.”

A szikkadt szappantömb felkockázása

Esetenként használták a fahamut is, például fogmosásra.

Hétfő volt leginkább a nagymosás ideje, amikor a szombaton lecsereált piszkos ruhákat kimosták.

A 18-19-ik században a lakosok még nem ismerték a kórokozókat. Életkörülményeik nem igazán mondhatóak higiénikusnak. A legénykék akkor érezhették magukat nagynak, ha már önnállósították magukat a családi élettől valamennyire, és az istállóban aludhattak. A vizes falak és nyers padló a tbc melegágya volt. Magát a tuberkulózist mint betegséget nem ismerték. Csak sínylődött a beteg, míg meg nem halt.

Az éjjelit, a hamuval töltött köpöladát, vagy módosabb családoknál a porcelán köpöcsészét az ágy alatt tartották. Az antibiotikumok megjelenéséig ez volt az egyetlen módja, amivel a többi családtagot valamennyire megvédehették a tbc fertőzésétől.

Porcelán köpöcsésze

A férfiak általában szerdán és szombaton borotválkoztak, esetleg vasárnap reggel, a templomba menetel előtt. A borotválkozási készletet fatokban tárolták. Benne volt a borotva, a szappan és a timsó. A kellékhez tartozott a fenőszíj. Az ajtó kilincsére akasztották a szíj egyik végét, a másik végét fogva minden borotválkozás előtt megfenték a borotvát. Arcukat leszappanozták, a szakállukat leborotválták. Ha véletlenül megvágták magukat, timsóval állították el a vérzést. A bajusz viselése férfi-

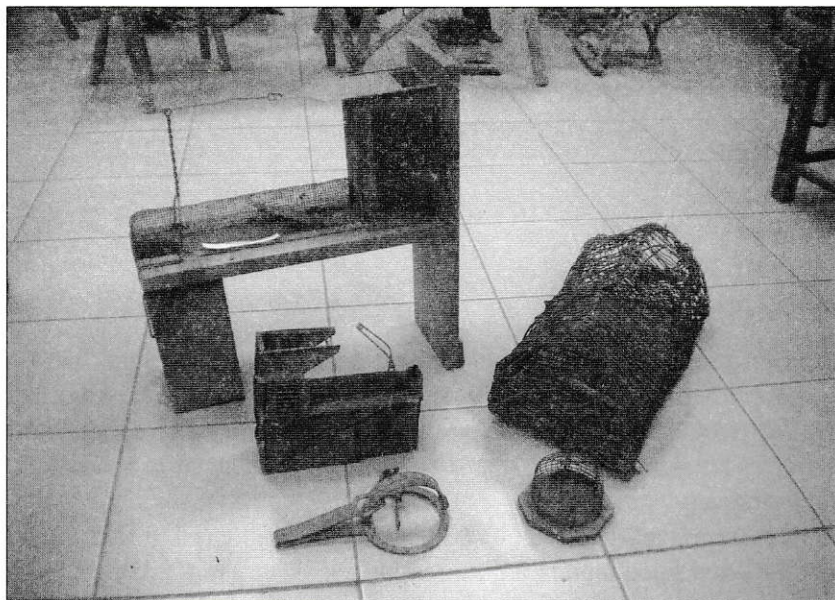
aknál általános volt. Formáját bajuszkötővel biztosították templomba menetelig. A módosabbakat a 19-ik század végétől már borbélyok borotválták. A heti két borotválkozásért és havi egy hajnyításért évente 50 kg búzát kaptak a borbélyok.

Borotvakészletet tartó fadoboz

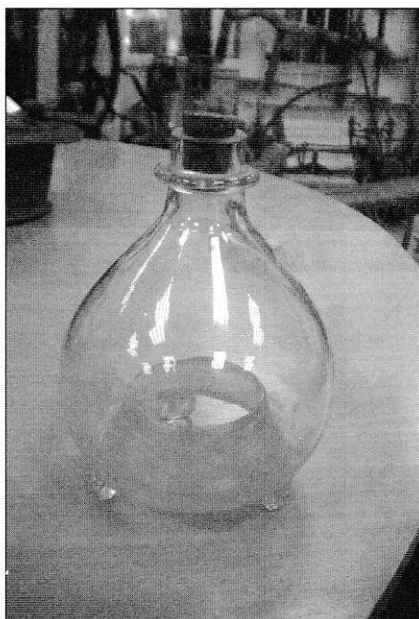
A családtagoknak nem voltak külön poharai, tányérjai, tisztálkodási eszközei. Nem mostak kezet étkezés előtt. A kúti víz, sokszor nem volt egészséges. Még a 20-ik század közepén sem csináltak gondot, ha dögöltt verebet, csipaszt húztak fel a kútból. Ugyanis a kút belső löszfalába előszeretettel fészkeltek a verebek. Ilyenkor piszkos kézzel belenyúltak a favödörbe, kiemelték az elhullott madarat, és minden további nélkül ittak ugyanabból a vízből.

Rágcsálók (egerek, patkányok) ellen ádáz harcot kellett mindig folytatni. A vert falú házak alapjait megrongálták, kikutorták a földet, üregeket készítettek. Ezzel a ház falainak stabilitását gyöngítették, ami könnyen kidőléshez is vezetett. Élelmiszerben, gabonában kárt tettek. Mérgezni akkor még nem tudták őket. Inkább a gazdák saját készítésű, különböző formájú egér- és patkányfogókkal próbálták irtani őket. A rágcsálók járatait folyamatosan tömítették, tapasztották.

Saját készítésű egér- és patkányfogók a helyi tájmúzeumban

Ahogy a házak bejáratai dél-nyugat felé néztek a legyek is szívesen telepedtek le a bejárati ajtó közelében. Írtásukat elsősorban a trágyában kapirgáló baromfiak végezték. A helyi tájmúzeumban található viszont egy háromlábú üveg, amit a kocsmában használtak légyfogásra. Az öblös üvegnek nincs feneké. Pereme befelé hajlik, és a belső hajlatba cukros vizet raktak. A cukros víz illatára a legyek az üveg közeléhez repültek, alámentek, és a közelgő pincér a konyharuhával odacsapott. A megriadt legyek felszálltak az üvegbe, beleestek a cukros vízbe. A cukros lét a sok légyvel időről időre kiöntötték.

A légyfogó üveg

KUTAK

Már a letelepülés kezdetén kutakat ástak minden utcában, amit a lakosok közösen használtak. Innen ittak, főztek, mostak, jószágaikat itatták. Szokásban volt az esővizet is összegyűjteni, az erre kialakított esővizes kutakban. Ezt a vizet babák fürdetésére és mosásra használták. Ez volt a lágyvíz.

Két természetes forrásról van tudomásunk. Az egyik a falu északi részén a mai Jelén motel mögötti részen, a másik a falutól délre, a valamikori Gáspár-szállásnál, azaz az Egyesnél volt. Ezeket a forrásokat

Közös kút az utcán

sohasem használták semmire. A Bara-patak jobb és bal oldalán a dombokon bizony elég mély kutakat kellett ásni, mert 12-15 méter mélyen jelentkezett a víz.

A kutak káváját belécezték, kis kupolát alkotva, hogy oda illetlenül jószág vagy gyermek bele ne essen. A vizet vödörrel húzták fel láncsal vagy kötéllel, a fából készült hengeren egy kar segítségével. Az ásott kutak vize általában kemény volt, mosásra nem igazán alkalmas. Nagyon sok szappan fogyott. Az utcai kutakat sokan használták, sőt a jóvizű kutakra más utcabeliek is el-el jártak egy kanna vízért. A kutak állagát igyekeztek közösen rendben tartani. Idővel szinte minden ház udvarában megjelentek az ásott kutak, és annak vizét használták. Sok esetben a szűkös házhely miatt a kutak elszennyeződhetek a trágyadomb közelsége miatt. A Bara környéki kutakban a talajvíz túl közel volt, a talajrétegnek nem volt kellő szűrőképessége.

Léceikkel védett ásott kút a Barta-iskolában

A kútfúrás külön mesterségnek számított. A gémeskutakat csak a falu mélyebben fekvő részein tudták használni.

Idővel az ásott kutak száma a faluban meghaladta az 500-at. A szőlőskertek telepítésével szintén kénytelenek voltak kutakat ásni, hogy a permetezéshez szükséges vizet biztosítsák. Kerttulajdonosok, szomszédok gyakran a mezsgyén közös kutat ásattak és használtak. A tagosítás után, ahogy szaporodtak a tanyák, úgy kellett minden tanyán egy-egy

Gémeskút Schererék házában

kutat is biztosítani. Falunk határában valamikor 207 tanya létezett, míg manapság csak némelyiknek látszik valamilyen nyoma.

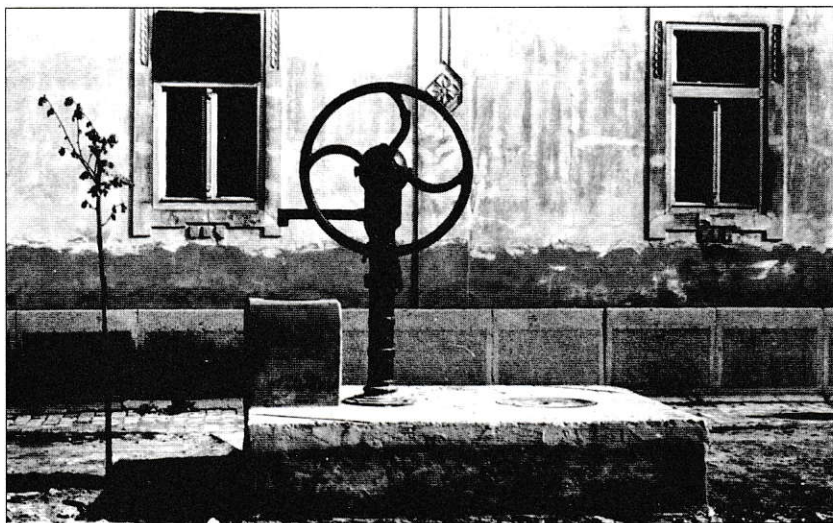
Az első vízréteg 15-20 méter mélyen van a dombos részen, a második 40-60 méterre a felszíntől. Az ártézikutak innen kapták vizet. Belőlük mintegy 15-öt fúrtak a faluban.

Ártézikút fűrésze

A harmadik réteg 90 méter mélyen van.

A magasabban fekvő részen csak Norton-kutak segítségével jutott felszínre a víz. Ilyenből négy működött. Ezek ma már nem léteznek. Helyettük kerekeskutak vannak. 6 ilyen kútról van tudomásunk. Napjainkban már működésképtelenné váltak.

Kerekeskút

Vízvezeték szerelése Fehér Mihály bácsinál a szomszédok segítségével

1966-ban kezdték a központi vízvezetékot lefektetni víztartályos megoldással. A fúrt kutakat rendszerek kötik össze. Nagyteljesítményű villanymotorok hajtotta szivóumpák segítségével emelik ki az ivóvizet, és juttatják el a fogyasztókhoz.

A vízvezeték lefektetésével egy új higiénikus rendszer alakul ki a családok életében. Megjelennek a fürdőszobák. A csapokon már melegvíz folyik, az udvari árnyékszékek helyett vízöblítéses WC-t használnak. Az új helyzet magával hozta az emésztőgödrök kialakítását is (a központi szennyvízelvezető csatornarendszer kiépítése még várat magára).

ÉLETMÓD, TÁPLÁLKOZÁSI SZOKÁSOK

A jövevények kizárólag földműveléssel és jószág tartással foglalkoztak. A szántóföldeket hármaskalkatúrában művelték. Csak később érkeztek és telepedtek le mesteremberek. A lakosság főleg gabonát (búzát, zabot, árpát, rozst, kölest) termesztett. Ebből adót fizetett. Jövedelme a gabona eladásból származott.

A gabonafélék mellett igen lassan terjedt a kukorica, dohány és burgonya termesztése. Ennek fogyasztását kezdetben károsnak tartotta a nép. Azt híresztelték a burgonyáról, hogy butít, gátolja az emésztést, rühességet és lázat okoz, szaporítja a szántóföldeken a vakondokat és a kártékony férgeket.

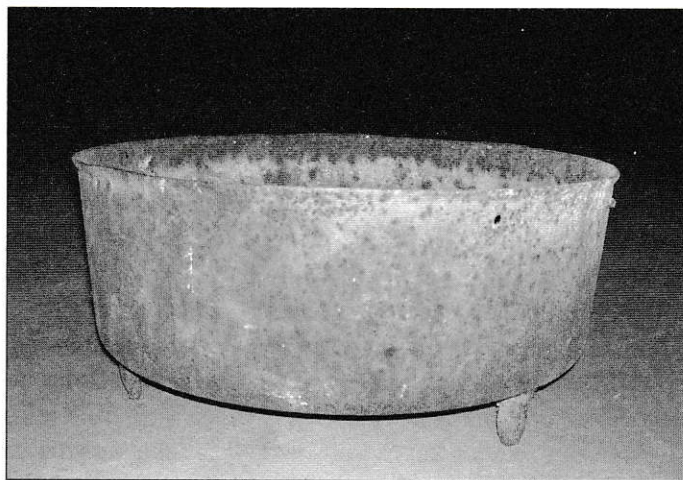
Az állattenyésztés külterjes volt, a lovakat, szarvasmarhákat, juhokat a pusztákon és a községi legelőkön tartották. A jószágok őrzését, térítés fejében, pásztorra bízta. Az állatok nemesítésére nem sokat fordítottak. A tehenek tejhozama igen alacsony volt, igavonásra is felhasználták őket. Sertésből is igen kevés volt, inkább juhokat tartottak a húsa, teje és gyapjúja végett.

Lakosságunk étkezési szokásait vizsgálva, tudjuk, hogy fő eledele a mindennapi kenyér volt. Ősszel, amikor a must forrásban volt, a hordókban keletkezett fehér habot összeszedték, megszáritották, korpával keverve lett a pár, amit élesztőként használtak kenyér és kalács sütésére. A kelesztett tésztából raktak félre kovászt a következő kenyérsütési alkalomra.

Kezdetben a gabonát földbe ástott és kiégetett vermekben tárolták. Az így tárolt, pelyvával kevert búza sokszor penészes-dohos volt, anyarozszal fertőzött. Az ilyen gabonából készült lisztnek egészségkárosító hatása lehetett. A háztartásokban a tésztát gyakran kelesztés nélkül is megsütötték. Ebből emésztési problémák és betegségek következtek. A kenyeret a banyakemencében, vagy az udvarban lévő kemencében sütötték egész hétre. Pékhez csak a későbbi időben kezdtek járni. Szokás volt a kenyeret lisztért cserélni.

A húsokat sütve, főzve, füstölve, vagy szárítva fogyasztották. A füstölés a konyha szabadkéményében történt. A disznó-, marha- és birkahús ritkán került asztalra, hétközben inkább lisztből készült ételeket fogyasztottak. A nyári hónapokban a mészárszékekben a húst jéggel hűtötték a mészárosok jégvermeiből. Leginkább csak vasárnap és ünnepnapokon került baromfihús az asztalra. A disznózsírnak, szalonnának nagy értéke volt. A Bara-patak és öntésterületei bővelkedtek halakban és vízi madarakban. A madártojásokat előszeretettel gyűjtögették és fogyasztották. A halászat varsákkal és vesszőből font tapogató kosarakkal történt. A főzőedények öntött vasból vagy égetett agyagból készültek. Számos konyhai segédeszköz csak fából volt.

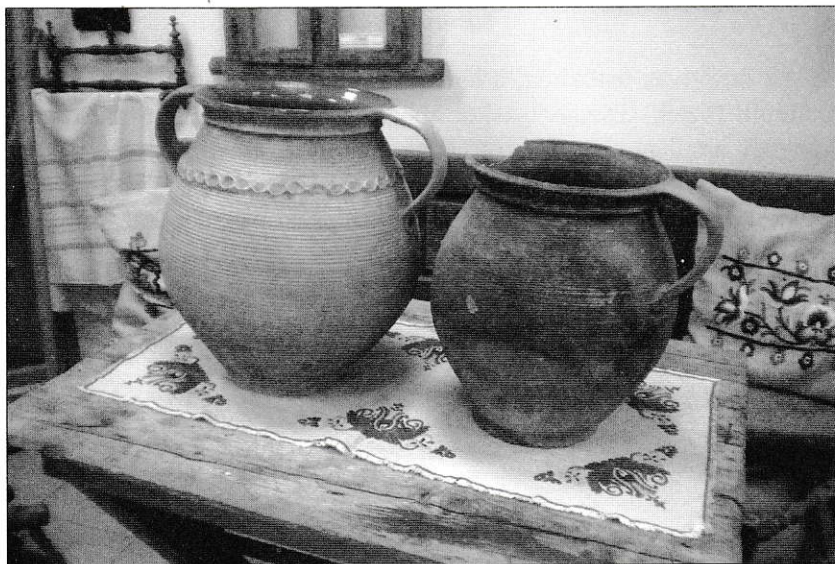

*Az ősi lábas és a szükség szerinti lábas fedele,
amit különben hússütésre is használtak*

Lábás öntöttvas edény

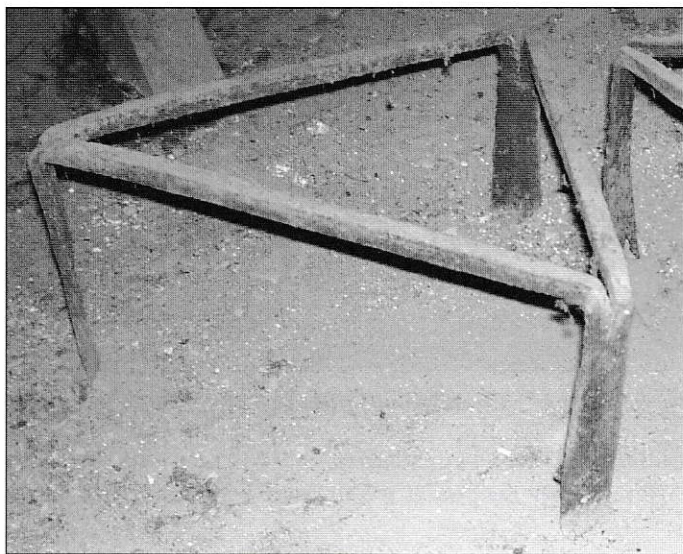
A jól befűtött banyakemencében, amikor már elhúzták a parazsat, behelyezték a nagy csuprokat a kemence szájába, és így az étel szép lassan megfőtt.

Főzőedények a helybeli tájmúzeumban

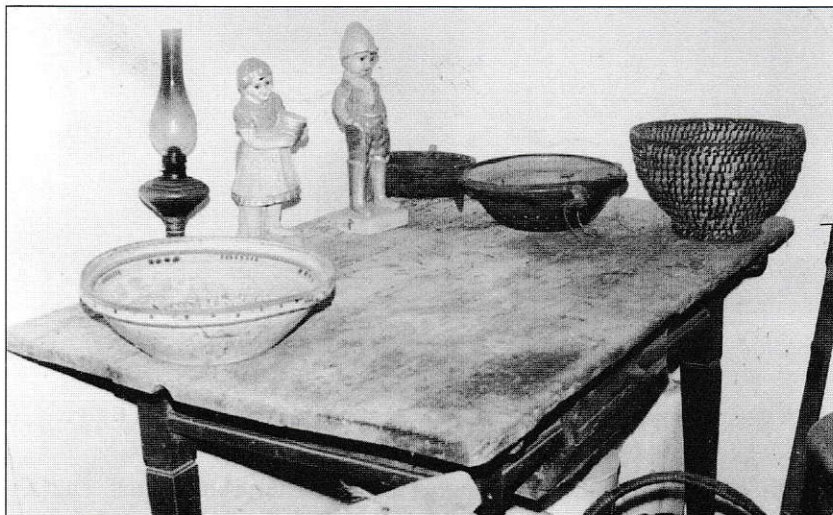
A vasháromlábat aratáskor, kukoricatöréskor használták. A föld végén ráhelyezték az edényt, alágyújtottak és megfőztek.

Általában a konyhában vályogból rakott tűzhelyeken főztek. Tüzelőként csutkatövet, száríziket, kukoricacsutkát, gallyakat használtak.

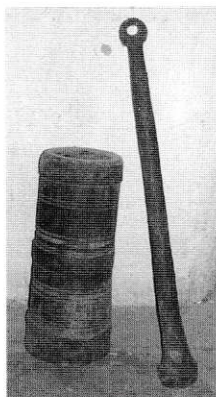

Vasháromláb

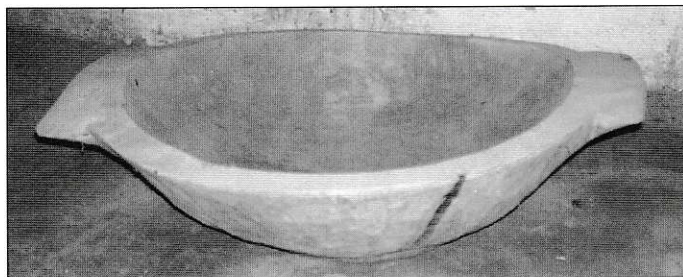
Az öntöttvas üstökben, a katlanban vizet melegítettek, szappant, krumplit főztek, disznóvágáskor abban főtt az aba. A későbbiekben a konyhák arculata megváltozott. A kotlaházat az udvarra kítették, hogy nyaranta bent ne melegítsen. A konyha berendezése asztalból, néhány székből, stelázsiból állt, rajta edények, evőeszközök, téstaszűrő.

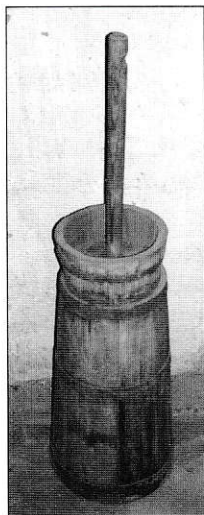
Részlet néhai Borbély András konyhájából

Fa- és rézmozsarak

Fateknő kenyér dagasztására

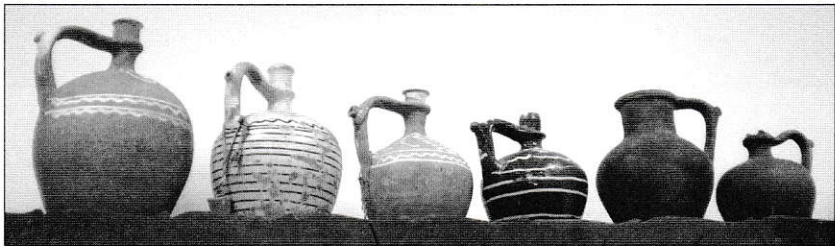
Fa vajköpülő

Cserép lekváros szilékék

Cserép tejesköcsögök

Cserép vizeskorsók, kanták

Az ivóvizet zárt fedelű kannában tárolták. Kancsóba öntötték ki vizet, és általában egy nagyobb vizespohárból ittak mindannyian.

Itt kapott helyet a mosdótartó a lavórral, és a többi tisztálkodást szolgáló eszköz: a vászontörölköző, a szappan, a cserépdarab a láb megkeményedett bőrének súrolására.

Táplálkozásra sűrűn készítettek tarhonyát és kurcinát. A banyakemencében sült krumplis tészta volt, a rongyos kapca. Az iskolába induló gyerekek reggel gyakran kaptak a zsebükbe egy-egy sült krumplit, ez melegítette a kezüket, és azt fogyasztották el uzsonnára. A parázs- és tejes görhét, valamint a málét kukoricalisztből készítették. Télen nagy mennyiségű kukoricát pattogtattak, főztek és fogyasztottak. A tésztákhoz sütnivaló tököket reszeltek, vagy csak egyszerűen sült tökként fogyasztották. A latyaleves, az aratók eledele volt. Vékonyra nyújtott, banyakemencében kiszáritott, összetört és vászonzacskókban tárolt tésztából főzték a levest. A mezőn dolgozók, aratók, vereshagyma- és kaporszószt is főztek. A csőrege édességnek számított, lakodalmi kalács volt. Kenyértésztából készült a bodag, a lángos, a zsidóbiblia és a guba. A csigaleves és a birkapaprikás ősi ünnepi ételünk, melynek emlékéért Kunhegyesről hozták elődeink, e szokást a mai napig megtartottuk.

A disznótör fontos eseménynek számított a családok életében. A húсок tartósítása sózással, fűszerezéssel, füstöléssel történt. A sonkát, szalonnát,

kolbászt, az oldalast felfüstölték. Töltelékeket is készítettek. A kásás- és véreshurkát frissen megsütötték. A húsoshurkát (némethurkának, svartlinak, disznósajtnak, pálnanyának is nevezik) kiabálták, füstölték.

A húсок frissességének megőrzése körülményes volt, ugyanis a nyári melegben könnyen megromlott. Vagy levitték a pincébe a húst, vagy a kútba engedték le, jó mélyre, hogy hidegen tartsák.

A főzelékfélék közül a babot, a lencsét, a káposztát, a borsót ismerték. Édesítésre elsősorban a mézet használták, a későbbiekben a cukorrépából előállított kristálycukrot.

Hogy a téli napokról is gondoskodjanak, lekvárt főztek, gyümölcsöt aszalnak. A leszedett érett gyümölcsöket általában apróbbra vágják, és az aszalógyékényen vagy vesszőkosáron (párszáritón) terítették széjjel.

Aszalók

Napon vagy hűvös, szellős helyen szárították meg, vigyázva, meg ne penészedjék a gyümölcs. Almát, körtét, szilvát, birsalmát, meggyet tartósítottak ilyen formán. A diót, mogyorót is előszeretettel gyűjtögettek.

A bor volt az alkoholos ital. Élvezetének hagyományát még Kunhegyesről hozták. Kezdetben a pálinkát gabonából főzték. Később, a selyemhernyó-tenyésztésével párhuzamosan, elterjedtek az eperfák, a gyümölcséből főzték az eperpálinkát. Erre hivatásos pálinkafőzők voltak kijelölve. Főzetési díjat kellett az ott főzött pálinkáért fizetni.

1939-ben szüret a Koncék szőlőjében

KÖRKÉPEK FEKETEHEGYRŐL

Nagy Kálozi Balázs *Jászkunsági reformátusok leköltözése Bácskába II. József korában* című könyvében megírja a település körülményeit, megadja a telepesek teljes névsorát, azok gazdasági helyzetét, illetve rögzíti a kapott földterületek nagyságát. A kezdet nagyon nehéz és viszonytárgas volt, tele bizonytalansággal, háborgással és útkereséssel. Az új lakosok, akik Kunhegyesről és részben Tiszaburáról érkeztek, otthagyan szüleiket, rokonaikat, szomszédjaikat, ismerőseiket, szülőhelyüket, mégis gyökeret eresztettek.

A Feketehegyre történt letelepedésről már Kálmándi Pap János lelkész, aki egyben rektora is volt a falunak, értékes adatokat hagyott hátra. A mai napig meglévő születési- és elhalálozási anyakönyveket ő kezdte vezetni, ezek alapján ismerhetjük meg hitelesen az akkori egészségügyi állapotokat és történéseket is.

A telepesek hozták magukkal nyelvüket, vallásukat, szokásaikat, és nem utolsósorban nyers-nyakas modorukat. Az akkori statisztikai adatok a születés-elhalálozást illetően megegyeznek az akkori kunhegyesi kimutatással.

A természet és az ösztönösség törvényei uralkodtak. Annyi gyerek született, amennyi a természet rendje szerint születhetett, és annyian múltak ki ebből az életből, ahányat csak a természet adta gyengeség, elerőtlenedés és betegség okán a halál elragadott. Az élve születések arányszáma a 20-ik század kezdetéig, ezer lakosra 40-60 között ingadozott. A halandóság arányszáma pedig ugyancsak ezer lakosra 35-55 között mozgott. Mai szemmel nézve sokan születtek, de sokan meg is haltak. Egy-egy egészséges asszony 8-10 gyereket is szült, de ezek közül átlagosan csak 3 érte meg a felnőttkort. A halottak 50%-a 5 éven aluli volt, 30%-a pedig 1 éven aluli. 100 élve születetttből átlagosan 30-40 már csecsemőkorban meghalt, de járványos betegségek estében számuk a 80-at is elérte.

1785

PARS HAEC POSTERIOR CONTINET
ADMINA DEACRUM Fekete-hegyini Anno 1785

Statutum est Homines ut semel moriantur: postea vero huiusmodi Fidei Deo 27
Erregeti de leg. ad tabul. lésoit, hogy egy het meg halljanal, asutin pedig hellek hien. De.

Augyusban

Die 7° Greg. Teröbgi Terenta meg holt 89 éviendős korában.
12. Szabó János István fia Szász 2 és 4 heti korában.
24. Balás Mihály István fia István 1 heti korában.
27. Tóti Mihály meg holt 36 éviendős korában.

Octoberben

Die 11° Szabó István István fia Terpoly meg holt 2 és 4 éviendős korában.
25. Bucor János Leánykaja Eröböl --- 2 heti korában.

Novemberben

Die 10° Kisbela v. Kovacs János meg holt 92 éviendős korában.
18. Nagy András István fia István 6 hónap korában.

Decemberben

Die 13° Szepi István István fia Terpoly 4 éviendős korában.
29. Lukács Mihály István fia István 3 heti korában.
30. Greg. Kisari Kun János meg holt 74 éviendős korában.

Halotti anyakönyv 1785-ből

Feketehegy lakosságának száma a telepítéskor 963 fő volt, de ez a szám állandóan változott: voltak továbbtelepülők, de újabb betelepülők is. 1805-ben 1500-an, 1820-ban pedig az 1810 magyar lakos mellett már 6 német, 1857-ben a népszámláláskor 2719 magyar, 990 német. és 136 zsidó élt a településen.

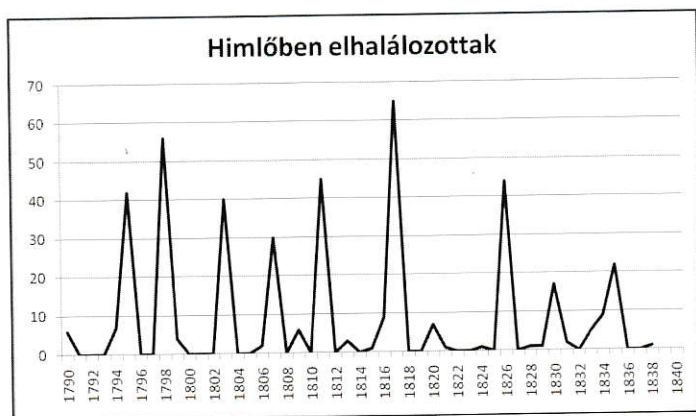
Az 1785-1873 közötti születések és elhalálozások kimutatását e táblázat adja:

Évszám	Született	Meghalt	Szaporulat	Évszám	Született	Meghalt	Szaporulat
1785	30	11	19	1830	138	174	-36
1786	79	40	39	1831	143	155	-12
1787	87	56	31	1832	153	57	96

1788	71	25	46	1833	152	118	34
1789	53	43	10	1834	157	138	19
1790	97	75	22	1835	136	123	13
1791	65	43	22	1836	162	295	-133
1792	87	49	38	1837	145	139	6
1793	114	94	20	1838	166	104	62
1794	102	55	47	1839	153	146	7
1795	74	95	-21	1840	186	128	58
1796	110	40	70	1841	150	83	67
1797	85	52	33	1842	149	131	18
1798	89	95	-6	1843	186	99	87
1799	110	42	68	1844	205	109	96
1800	96	45	51	1845	191	113	78
1801	70	65	5	1846	170	153	17
1802	81	41	40	1847	155	185	-30
1803	73	97	-24	1848	170	201	-31
1804	124	97	27	1849	109	317	-208
1805	93	71	22	1850	96	190	-94
1806	132	99	33	1851	102	184	-82
1807	104	56	48	1852	181	150	31
1808	133	55	78	1853	149	112	37
1809	116	85	31	1854	213	95	118
1810	144	60	84	1855	181	129	52
1811	135	117	18	1856	198	109	89
1812	132	78	54	1857	188	108	80
1813	116	84	32	1858	170	110	60
1814	142	63	79	1859	196	130	66
1815	121	72	49	1860	168	112	56
1816	137	54	83	1861	182	123	59
1817	170	120	50	1862	190	112	78
1818	114	58	56	1863	167	113	54
1819	140	86	54	1864	135	99	36
1820	156	90	66	1865	153	99	54
1821	176	86	90	1866	162	140	22
1822	159	98	61	1867	145	101	44

1823	145	126	19	1868	171	126	45
1824	183	65	118	1869	153	125	28
1825	133	74	59	1870	161	86	75
1826	157	139	18	1871	138	131	7
1827	193	194	-1	1872	162	124	38
1828	78	138	-60	1873	166	103	63
1829	188	134	54				

A himlő sok gyermek halálát okozta 5 éves korig. 1817-ben 65 gyermek halt meg a bejegyzés szerint himlőben.

Himlőben elhalálozott gyermekek 1790-1840 között

Miután a védőoltást feltalálták, a helyzet lényegesen megváltozott, igaz, időbe tellett, hogy a tömegek bizalmát megnyerjék. Ebből az idő-

10	24	Bor Miklós	Szabó	"	"	Barcsi Marcs	
		Tóth Albin	"	"	"	Burok József	14
20	2	Bor Miklós	Mikló	"	"	Balogh Sándor	
20	2	Székely István	"	"	"	Vida Sándor	15
		Rudai Sándor	"	"	"	Wardi János	
2	2	Gyulavári László	Lajkó	"	"	Garami János	16
			"	"	"	Nagy Erőssé	

18) A himlő oltás illőleg 1850-évi törvény alapján 1851-évi évi április 24-ig kötelező volt, később 1851-évi május 10-én (1851-évi törvény)

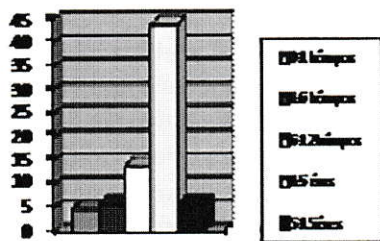
Korabeli bejegyzés a himlőoltásról az anyakönyvben

ből származik a helyi szólás, miszerint az egyik szülő így vélekedett: „nem ótás kell a gyerekeknek, hanem kenyír”.

Ritkaságszámba ment az az év, amikor a kanyaró, bárányhimlő, vörheny, szamárköhögés vagy influenza nem ragadta el az újszülött gyermekek nagy részét, a görcsös emésztési zavarokkal, a vele született rendellenességekkel és egyébekkel egyetemben.

Tíz évvel a letelepedés után 1795-ben az elhalálozásokra a következő bejegyzések találhatók:

Életkor	Meghaltak
halva született	3
0-1 hónapos	5
1-6 hónapos	6
6-12 hónapos	14
1-5 éves	44
5-15 éves	6
15-20 éves	5
20-30 éves	3
30-50 éves	5
50-70 éves	4
70 év felett	1
Összesen	96

A református szülők az újszülötteket igyekeztek még születésük napján megkeresztelni, nehogy esetleg keresztlehetlenül haljanak meg. Talán innen ered az a szokás, hogy Bácsfeketehegyen a névnapok megtartásának volt hagyománya inkább, mint a születésnapoknak.

A nagyfokú csecsemőhalandóság másik oka az anya és csecsemővédelem szinte teljes hiánya volt. A várandós anyák szinte az utolsó percig dolgoztak, nem egyszer a mezőn születték meg gyermekeiket. Legtöbb esetben még a bábát sem hívták ki. Egyik asszony segített a másikkal, de ez a segítség is csak a baba köldökzsinórjának elvágásából állott. A várandós anyák a maguk módján a szülés előtt vigyáztak a magzatjuk egészségére. Igyekeztek távoltartani magukat a temetésre járástól. Kerülték a veszekedést, nyugalmi állapotuk megőrzésére törekedtek. A rácsodálkozástól óvták magukat. Kezdeti időszakban a népi babonák is jelen voltak, de nem igazán volt széleskörű jelentőségük. Nem akartak róluk tudomást szerezni.

A felcseperedett gyermeket nem dédelgették. Korán beosztották a mezőgazdasági termelésbe, vagy a kisebb testvérek gyámolítására. A gyermekek gyakran még télen is mezítláb, egy szál ingben szaladgáltak. Sokan elég nagy szegénységben éltek, de ha megbetegedtek, igyekeztek gyógyítani őket. Református őseink vallásukból eredően nem vitték beteg gyerekeiket a gyógyulás reményében szenthelyekre, búcsúhelyekre. A betegápolás családon belül az asszonyok feladata volt. Megelégedtek a természet adta, hagyományos népi gyógyászat gyakorlatával. A gyógynövények ismerete, és azok használata ismeretes volt sokak számára. Léteztek olyan személyek is, akik szívesen átadták ilyen értékű tudásukat. Ismeretes Kis Mária esete, aki a veszett kutya harapását is gyógyította. Kis Mária utódai a mai napig is viselik az „Orvos Kis” vezetéknevet.

A születésszabályozás illetve a fogamzásgátlás csak később terjedt el. Kiváltó oka a családi föld szétaprózódásának a megakadályozása volt örökösödéskor. A gyermektől való megszabadulásnak leggyakoribb módja az abortusz volt. A feketehegyi nazarénusok voltak az igazán nagycsaládosok, számukra ugyanis ez a cselekedet nagy bűnnek számított. Mindig akadtak azonban javasasszonyok, akik bizonyos füveket, gyermekhajtó porokat készítettek, és itattak a terhes asszonyokkal, lányokkal, és egyéb praktikákat ajánlottak. Az „angyalkacsináló asszonyok” a magzatelhajtást tályoggyökér segítségével végezték, kockáztatva a kezelt életét, és saját maguk lecsukatását is. Orvosok is végeztek magzatelhajtást. Nem volt ritka az újszülött gyermek kitevése, és sorsára hagyása sem. Számos esetben a szülőanyák is áldozatai lettek az újszülött világra jöttének.

Az elhalálozottak anyakönyvezése kezdetben a család bejelentése alapján történt, mivel a falunak nem volt orvosa. Az elhalálozás okának megjelölése idővel változott. Az 1795-ös évben történt elhalálozások okát és számát hivatott a következő ábra bemutatni:

halál oka	halottak száma
sínlődött	21
nehéz nyavalya	8
himlő	42
száraz nyavalya	3
kelevény	3
dagadozás	4
száraz betegség	2
nyavalya	2
fulladás	1
ismeretlen	6
összesen	92

Egyéb halálesetek okaiként megjelölt elhalálozások:

ló rúgta agyon, szívszorítás, lábfájás, sárgaság, kocsi összetörte, kereszteletlen, kútba fulladt, forró víz, vérfolyás, idétlen, veszettség, föld ráomlott, trachomában, az ég csattanásától, hagymáz, föbe ütötték, elmekavarodás, mennykő, elfonnyadt, véletlenül, erőszakos halál, ittasan agyonverték, vérmérgezés, merevgörcs, spanyol nátha, felakasztotta magát, vízbe fulladt.

Vidékünkön 1831-ben jelent meg a kolera. Feketehegyet 1836-ban érte el. A falu lakossága nyár közepén nagyban aratott. Ez a betegség rohamosan fokozódó hasmenéssel kezdődött, majd szívfájdalmak léptek fel, a beteg erejét veszítette, és gyorsan belehalt. A betegség kezdeti stádiumát elég nehéz volt felismerni. A kolera tüneti kezelésével és esetleges gyógyításával kapcsolatban eltért egymástól az orvosok és a hatóság véleménye. Próbálkoztak fürdők alkalmazásával, alkoholos bedörzsöléssel, érvágással, és intenzív dohányzással-füstöléssel is. Akkor még nem tudták, hogy a kolera fő terjesztője a beteg ürülékével és váladékával fertőzött ivóvíz. A betegség bacilusát a legyek is terjesztették, melyet a beteg ürülékéről átvittek az ételre. A védekezés egyszerű lett volna, ha fertőzött beteg ürülékét mésszel semlegesítik, vagy a fertőzött vizet fogyasztás előtt felforralják, esetleg ecettel megsavanyítják. Ezt azonban akkor még nem tudták.

Az akkori lakosságnak több mint 10%-a meghalt. A halottakat oltott mésszel fertőtlenítették és eltemették. A járvány után a falu első temetőjét bezárták, és ide többet nem temetkeztek. Ez lett a 20-ik századi lakosok tudatában az ócska temető, pedig mintegy 4300 feketehegyi lakos végső nyughelye volt. A temető helyén áll ma a bácsfeketehegyi általános iskola épülete. A további temetkezést a falu északi részén levő nagytemetőben folytatták.

Feketehegyen köztudott dolog volt, hogy lakosoknak nagy számban volt szőlőültetvényük, amiből bort készítettek. Nem voltak minőséges boraik, de a nyári nagy melegben üdítően hatott a savanykás ízű nedű. Aratáskor sokan ilyen bort vittek magukkal ivóvíz helyett is. Ebből ittak az aratók és asszonyai, meg a kaszát elbíró fiúcskák is. A kolerajárvány múltával, csak később derült ki, hogy ezek a családok túléltek a kritikus járványt. Ugyanis a kolera bacillusa a savanyú közegben elveszti szaporodó képességét. Így lett, és maradt a jótevő bornak emléke Feketehegyen.

1836 - ban kolerában elhunytak napi kimutatásban

a hónap napjai	július	augusztus	szeptember	október
1		17	1	
2		15		
3		20	1	
4		9		
5		9	1	
6		9	1	
7		7		
8		6	3	
9		5	1	
10		5		
11		2		
12		1		
13		4	2	
14		2		
15		2		
16		2		
17		1		
18				
19		2		
20		1		
21		4		
22	1	2		
23		1		1
24	4			
25	3			
26	3			
27	6	1		
28	11	1		
29	14	1		
30	22	1		
31	20			

NÉPEGÉSZSÉGÜGY

A hatóság üldözte a javasasszonyokat és kuruzslókat, nem tudván különbséget tenni a gyógyfüvekkel gyógyítani tudóktól. A nép viszont bízott bennük, talán jobban is mint az orvosokban. Az orvostudomány akkori szintje miatt legtöbbször tehetetlen volt a betegségekkel szemben. Léteztek már akkor is receptes feljegyzések, bennük a gyógynövényekből összeállított készítményekkel. E szerek összetétele legtöbb esetben növényi eredetű, esetenként van köztük olyan is, amelyeket mindmáig lehetne eredményesen alkalmazni. Végsősoron mindenek forrása az élet szeretete, az enyészet és fájdalom elleni küzdelem volt.

Reumatikus és gerincbántalmak esetén minden gyógyító a köpülőzést ajánlotta. A népi gyógyászat említi a falusi kenőasszonyokat, a helyretevő embereket. Fűben-fában orvosság olyan gyógyerő, amely néha hatásosabb és egészségesebb, mint a gyakran mellékhatásokkal rendelkező szintetikus gyógyszerek. A gyógyulás érzésének nagyon fontos eleme, hogy a beteget hozzásegíti a reményhez, ahhoz hogy lelkileg megerősödjön és bizon is a felgyógyulásban, ami a terápiának ma is fontos tényezője.

Tudjuk, hogy 1876-ig a határőrvidék végleges felszámolásáig nem volt egységes közigazgatás. A polgári terület egészségügyének irányítása a magyar királyi helytartótanács hatáskörébe tartozott. Ez a tanács kötelezte már 1723-tól a városokat, hogy az elszegényedett öregek és betegek ápolásáról önállóan gondoskodjanak. A jelentést a maga tapasztalata, valamint a neki alárendelt sebészek és bábák adatszolgáltatása alapján kellett összeállítania. Ezek igen sok adatot tartalmaznak időjárásról, születések és halálozások számáról, az uralkodó betegségekről, azok gyógyításáról, orvosok, sebészek, bábák, gyógyszerészek képesítéséről.

Jelentést tettek még a köztisztaságról, élelmiszerárúsítás helyzetéről is. Az időjárási viszonyok leírása azért volt fontos, mert a korabeli orvosi felfogás szerint a klíma okozati összefüggésben volt a betegségek megjelenésével. Az időjárás nagybani eltérése az átlagostól, a lakosság apra-

Thintetes vármegyei közigazgatási bizottság!

Közegészségügyi jelentésemet, a lefolyt, február, Martius, Aprilis, Május és Junius hó-ról van szerencsém, egybe foglalva, a következőkben előadni:

A közegészségi állapotot február, martius és aprilis hónapban kedvezőtlennek volt mondható, mert a himlő, ronsoló toroklob, kanyaró és vörheny járvány a vármegye több községében, így a himlő:

Becse, Óstapár, Krusevlya, Pexodán, Kolluth, Tácz Militics, Fronta, Tapanóván, Brestovác, Monostorszagh, Törzsa, Karavukova, Parabuty, Lality és Pács községben.

A ronsoló toroklob: Pávna, Aratin, Bogojiva,

A kanyaró: Okér, Ófóvó, Újófóvó és Tankovác,

A vörheny: Okamissa, Szeghegy, Fekete-hegy és Selsőfenszék községében uraltak egyes községekben, nagyobb mértékben és erősebb jeleggel.

2
Bogojeva, ÓPalánka, Feketehegy, Szeghegy,
községekben. A járvány egész tartama
alatt megbetegült 2101 - meggyógyult
107, meghalt 110 - gyógykezelés alatt
áll: 2 gyermek.

A trachomás egyének aprilis havi táblá-
zatának bemutatása mellett jelentem,
hogy a beérkezett jelentések szerint
april hó végével 2204 egyén ma-
radt trachomában gyógykezelés
alatt. -

Egyéb említésre méltó mozzanat a
közegészségügy terén május hóban
nem fordult elő. -

Lomborban, 1891 évi június hó 3^{ai}

A Klein,
vármegyei főorvos.

Jelentés a fertőző betegségekről 1891-ben

ja-nagyját és az állatállományt is megviselte, és kihatással volt a termény minőségére, mennyiségére is. A törvényekkel szabályozott egészségügyi szolgáltatás és eljárás jelentős lépés volt, de hiába voltak az előírások, ha hiányzott a szakszerű hatósági hozzáállás és az anyagiak. A törvény nem vette figyelembe a községek pénzügyi helyzetét, és nem biztosította az orvosok megélhetését. Az egészségügyi teendőket az adminisztrációra bízta, nem az orvosokra, a hatóságok gyakorta nem vették figyelembe

javaslataikat, meglátásaikat. Sokáig nem épültek a maihoz hasonló kórházak, tébolydák. Így a betegeket a hozzátartozóknak kellett gondozni. A problémát az általános és kötelező betegbiztosítás hiánya jelentette. Igaz, az ipari munkások kiharcolták ezt a jogot az 1891-es törvény alapján. Községünk agrárjellege miatt lakosai főleg földművesek és nincstelen napszámosok voltak, akik kimaradtak a betegbiztosításból.

Az egészségügyi dolgozókat a 19. század végén a medikusok, hirurgusok, gyógyszerészek és bábák csoportja képviselte. A medikusok voltak az orvosegyetemet végzett személyek (orvosdoktorok). A hirurgusok (sebészek) sebészeti beavatkozásokat végeztek: foghúzást, boncolást, gyógyították a töréseket, végtagcsonkításokat és sebkötözést. A sebészeknek ezen kívül a tapaszok és kenőcsök készítéséhez és a szüléshez is kellett érteniük. Gyógyszerész hiányában a sebész állította össze az orvosságot is.

A telepítést követő időben az orvosi ellátás igen hiányos volt. Egy orvosa volt Bajsának, Kishegyesnek, Szeghegynek és Feketehegynek. Ő látta el szimbolikusan a falut. Gyakorlatilag rá nem is számíthattak a lakosok.

A kunkék színűre festett koporsó fenékdesházja be volt léceezve és azon egy nádréteg volt. Nyáridőben a koporsó alá vödörben jeget tettek, és az áteresztő nádréteg azt a célt szolgálta, hogy hűtsék a már-már bomlani készülő hullát, mert kezdetben két napig is virasztottak. A jeget mély jégvermekből kapták, melyet telente a kenderáztatóból termeltek ki, amit a mészárosok szalmával bélelt vermekben tartottak. Ezzel a jéggel hűtötték nyáron a levágott jószág húsát is. Csak az 1860-as évektől temették már másnap a halottat. A kun hagyománynak tudjuk be, hogy sötétkék volt a gyászszínük. Őseink koporsóit kék vagy lila színűre festették. Ezt a hagyományt még akkor is megőrizték, amikor az ősi település, Kunhegyes már régen felhagyott a kékre festett koporsókkal. Eme szokás Feketehegyen 100 évvel túlélte az ottaniakat. Halál esetén az orvos nem jött ki konstatálni a halál bekövetkeztét. A presbitérium tagságából neveztek ki két személyt halottlátónak, az ő szerepük volt, hogy haláleset alkalmával megállapítsák a halál bekövetkeztét, megadják a terminust, hogy mikor temethető el az elhunyt. Ők határozták meg a haláleset okát is. Legtöbbször az ő diagnózisuk az volt, hogy a halál oka ismeretlen, sínlődött, fene vagy nehéz nyavalya vitte el. A két halottlátogató a lelkesznél jelentést tett, hogy anyakönyvbe kerüljön a bejegyzés.

Az orvosdoktorok képzése sokáig csak latin nyelven történt és csak a Bécsben végzett orvosokat ismerték el. A sebészek mellett igen nagy

számban működtek diploma nélküli sebészek is, akik rendszerint borbélyok is voltak. Ők sok mindent elsajátítottak. A hadseregben leginkább szanitéc-ként szolgáltak, sebeket kötözték. A borbélyok egyike-másika sikeresen húzott fogat, vagy vágott eret.

Ilyen volt a helyi Maráz József borbély is. Az érvágó szerkezet és a foghúzásra szolgáló fogók a mai napig megmaradtak, és használatban voltak. A fogókat előbb pálinkával fertőtlenítették, de a páciens is kapott belőle – ez volt egyben az érzéstelenítés is. Az érvágó szerkezetet leginkább a nyaki részre helyezték majd egy fel-

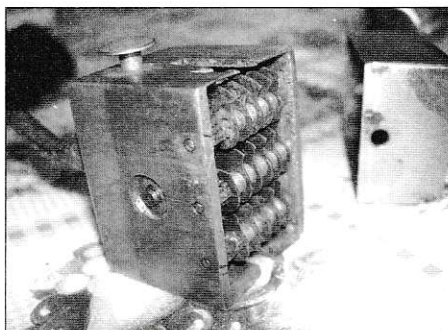

id. Maráz József borbély-felcser

Maráz József foghúzásra használt fogói

húzott rugó megnyomása után, több apró borotvaéles késecske ugrott ki, ami egy nem túl mély sebet ejtett a bőrön. Lassú vércsöpögés indult

Az érvágó készülék

meg, így csökkentve a páciens vérnyomását. A gyógykovácsoknak feladata volt a törések rögzítése, és a ficamok helyre rakása. Ezeket a feladatokat a mészárosok végezték különösebb fizetség nélkül.

A feketehegyiek igen nagy számban tartottak házi állatokat, azok számától és erőnlététől függött a lakosok anyagi lehetősége is. A levágott jószágot eleinte nem az állatorvos, hanem ún. vágatási biztos ellenőrizte. Az elhullott állatokat a gyepmester szállította a dögtemetőbe.

A gyógyszerészek állították elő, gyűjtötték és tárolták a gyógyításra szánt szereket. Az orvosok felírták az anyagok összetételét, azok mennyiségét, használati utasításokkal látták el a napi adagokat, meghatározták a gyógyszerbevitel időpontját.

Egy korabeli vény a kombinált porról:

*Rp /recipe=végy/
aminopyrini
phenacetini āā 0,20
barbitoni 0,10
coffeini 0,50
M.f. pulv.
Dent .tal. dos.
№ X S: 3x1 pro dei*

Már a régi gyógyszerelőírások meghatározták, mit kell a gyógyszerésznek a patikában tartania. A Taxa pharmaceutica tartalmazta a hivatásos gyógyításhoz használt gyógyszeralapanyagokat. Latin, valamint a

CATALOGI LAISTROMIA

ET

ES

TAXÆ

ARRA

Medicamentorum
Officinalium.A Patikabéli Orvos-
ságoknak.

PARS I.

ELSŐ RÉSZ.

DE

A

Nativis, Crudis, Simplicibus.

Közönséges Materidkrol.

Sectio I.

Első Tzikkely.

Ex Regno Vegetabili.

A Palánták Neméből
való Szerekről.

§. I.

§. I.

Aromata.

Fü - Szerfzámok.

* Amomum	-	• Uncia Semis.	Arabiai Myrtbus-mag	-	Egy Lót.
* Anthophylli	-	-	Anya-méh Szeg-fü	-	-
* Cardamomum majus l. grana Paradisi.	-	-	Oreg Paradisom mag	-	-
* minus	-	-	Apvo Paradisem mag	-	-
* Caryophylli	-	-	Szeg-fü	-	-
* Cassia caryophyllata	-	-	Szeg-fü Cassia	-	-
* lignea	-	-	Fa-héj Cassia	-	-
* Cinamomum	-	-	Fa-héj	-	-
* Costus dulcis, seu Cinamom. alb.	-	-	Fejér Fa-héj, édes kostus	-	-
* amarus	-	-	Keferü Kostus	-	-
* Crocus	-	-	Sáfrán	-	-
* Cubebæ	-	-	Kubiom-mag	-	-
* Folium Indum, seu Malabachrum	-	-	Indiai Fa-Levél	-	-
* Galanga major	-	-	Nagy Galanga Gyökér	-	-
* minor	-	-	Kisebb Galanga Gyökér	-	-
		Macis			Szere-

népi nyelven. Mivel Kúlának és Szeghegynek már korábban volt gyógyszer-tára, a feketehegyiek is szorgalmazták saját gyógyszer-táruk megnyi-tását. 1890-ben a korabeli újság is tudósított róla:

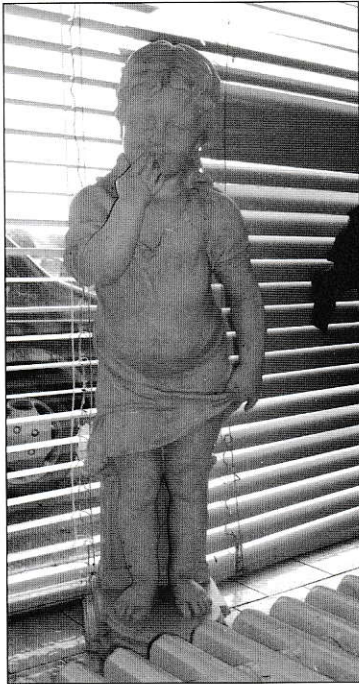
Gyógyszertár Feketehegyen. Mint értesülünk, Bács-Feketehegy község lakosságának egy régi óhaja teljeáll már legközelebb. Évek óta az az óhaja a feketehegyieknek, hogy a köz-ségükben gyógyszer-tár állittassék fel. A gyógy-szertár felállítása immár a megvalósulás stádiu-mában van. A megyei főorvos véleményezte a gyógyszer-tár felállítást; az ügyet tárgyalta már a megyei közegészségügyi bizottság is és a tár-gyalás eredményéhez képest a gyógyszer-tár fel-állítást szintén véleményezte. A jövő közgyűlésen a dolog szőnyegre kerül s mint az előjelekből látható, bizonyára kedvező elintéztet fog nyerni.

A kérelem hamar meghallgatásra talált, és 1901-ben megnyílt Fekete-hegyen is a patika. Az első feketehegyi gyógyszerész Medvecky Miklós volt. Gyógyszertára „Az Órangyalhoz” nevet viselte. Eredeti receptje és a gyógyszerek alapanyagait tároló edények:

A gyógyszerész patikamérleglen mérte le a felírt anyagok súlyát, melyekből a porokat, szirupokat, kenőcsöket készítette. A korabe-li patikákban lehetett kozmetikai szereket, kölnivizeket, illatosított kenceficéket, púdereket, hashajtót, gyertyákat kapni, sőt még pat-kánymérget is.

A gyógyszerészek sokoldalú tevékenységükből kifolyólag a falu népé-vel közvetlen kapcsolatban voltak. Sok esetben az emberek az orvost mellőzve jöttek és kaptak tanácsot, nem csak a maguk és családjaik,

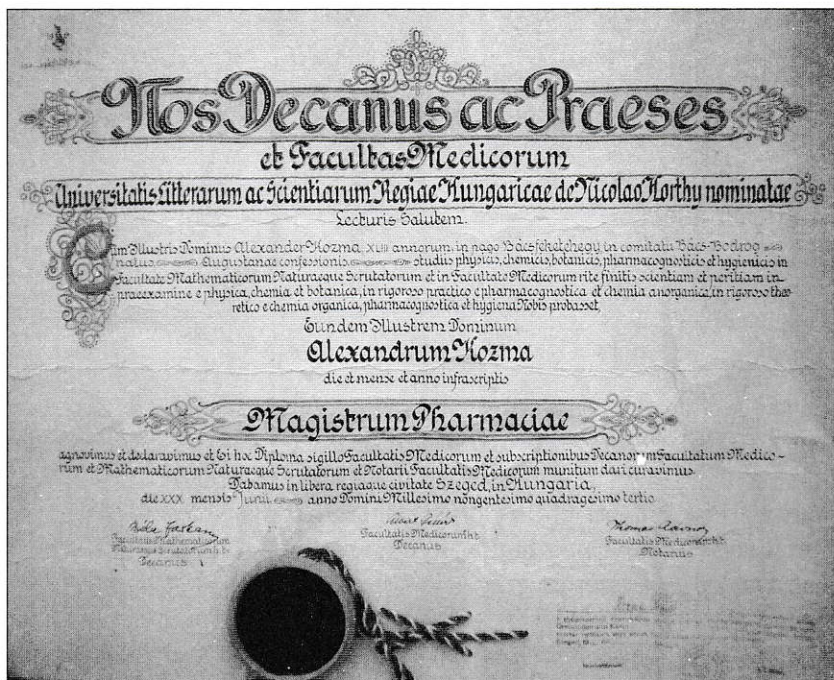
Rp.
 Sulfonal
 11 m 20 cts
 64
 12
 20
 11.6
 50
 21
 K
 Kérem kérés
 a fentebb megjelölt
 Mf. díj in d...
 N = X (de...
 Dr. Magyar...
 11
 11
Medvezky Miklós
 Gyógyszertára az „Urangyalhoz”
 Bács-Feketehegyen.

Feketehegy első gyógyszertára

hanem a beteg állataik gyógyításához is. A gyógyszertárat egy-egy család birtokolhatta, és szabadon el is adhatta. Azt azonban a törvény kikötötte, hogy a gyógyszertárat csak az vezethet, akinek gyógyszerészeti oklevele van. A feketehegyi Hauser Jakab 1904-ben gyógyszertárt nyit, amit 1944-ig vezethetett. A gyógyszertár bezárt, és 13 évig a falu lakói a környező településekre utaztak gyógyszereket beszerezni.

Bácsfeketehelyi Kozma Sándor gyógyszerészeti diplomája 1943-ból

A bábák is szorosan hozzátartoztak az egészségügyi személyzethez. Orvosok előtt kellett vizsgát tenniük jártasságukról. Munkájuk végzéséhez feltétel volt, hogy maguknak is előbb szülniük kellett. Külön cégtáblájuk volt a házukon. Az 1870-es években Schorné és Sósne volta bába. A bábák tevékenysége nem csak a szülésnél való segítkezésre korlátozódott, kiterjedt a mai értelemben vett anya- és csecsemővédelem egész területére. A halva született csecsemőket ők temették el.

Az asszonyok sokszor nagyobb bizalommal fordultak hozzájuk, mint az orvoshoz. Fizetségül egy-egy szülés levezetése után némi pénzt és kenyeret kaptak. A közelmúltig szokás volt, hogy keresztelőkor a kereszt-szülő és a bábaasszony vitték a gyermeket keresztelésre az Úr asztalához. A keresztelő után az ünnepi ebédnél a vendégek pénzt tettek az asztalra a két összeborított tányér közé a bábasszony részére.

A 18. század második felében vidékünk egészségügyi szempontból nem volt éppen vonzó a telepések számára. Szabályozatlan volt a Duna és a Tisza is. Feketehelyen vad, mocsaras területek is voltak. A sok szünyog maláriát terjesztett, időnként éhínséget okozó sáskajárás is pusztított.

Külön problémát jelentetett a fiatalok egybekelése, még akkor is, amikor a szülők és a presbitérium engedélyével történt. Megesett, hogy a 12-14 éves lányt férjhez adták 14-16 éves ifjúhoz. Ezek így egybekelésükkel vadházasságban éltek, mivel a lelkész nem eskethette meg őket. Megtörténhetett azonban, hogy hivatalosan nagykorúsították őket.

Kisbaba fürdetése lavórban

A megszületett gyermekek 35-40%-a nem érte meg az egyéves kort. A korai férjhezmenetel, a szülés előtti, utáni nehéz fizikai munka, az egyoldalú, sokszor egészségtelen táplálkozás, mind hozzájárult ahhoz, hogy az érzékeny, és gyengén táplált csecsemő nehezen tudott ellenáll-

ni a betegségeknek. A csecsemő számára az anyatejen kívül kiegészítő táplálék nem igen volt, sőt időnként az anyatejjel is problémák adódtak. Megtörtént, hogy szoptató dajka tejére is szüksége volt a babának. Táplálékkiegészítésként abból adtak a babának, ami a felnőttek asztalára került: kenyér, szalonna, hús. Az anya megrághva, összekeverve nyállal, „megnyámmogta” a falatot, és azt adta a baba szájába táplálékkul. A főzéklékfélék és gyümölcsök jótékony hatása akkoriban még ismeretlen volt.

A csecsemőket kora ősztől késő tavaszig szabad levegő, napsugár nem érte. Befűtöttek a banyakemencébe, és a kicsik legtöbb idejüket kénytelen-kelletlen a kemence mögötti kuckóban, a sutban töltötték. A napsugár jótékony hatását nélkülöző gyermek lába, amikor járnai kezdett, a testsúlya alatt meggömbült. Ha fiúgyermekről volt szó, és lábai befelé hajlottak, azzal dicsekedtek a szülők, hogy jó huszár lesz belőle, mert megkapaszkodhat a nyereg nélküli lovon. A szülők nem fordítottak nagy figyelmet e jelenségre. A gyermek tavaszi napoztatásának köszönhetően kiegyenesedett a lába.

Pár gyerek az utcán vagy az udvaron játszadozva, marékszámba ette a földet, vagy körmével kaparta és nyelte a meszet a falról. A vitaminhiány pótlása és az immunrendszer spontán kialakulásának folyamata volt ez. Akkor lehetett reménykedni abban, hogy a gyermek megéri a felnőtt, esetleg az öregkort is, amikor már betöltötte a 15-ik életévét.

A telepítés után településünkől északkeletre, a Szeghegy felé eső libalegelőn, a németek lakta részen felépült a kór háza. Azokat az embereket, akik fertőző betegségben szenvedtek, a kór házába helyezték el. Ez a járványkórház pótolta a szegényházat, és ez volt az elaggott csa-

A valamikori kór háza és a boncház a verbászi út mentén

lárnélküliek otthona is. A beteget a hozzátartozói látták el étellel, és csak akkor juthatott ki, ha meggyógyult. Az egészségessé nyilvánított visszatérhetett a családja körébe, halál esetén útja koporsóban a temetőbe vezetett. Mivel a kór háza a lakóházak közelében volt, 1820-ban a jegyző rendelete alapján lebontották. A következő évben a falu másik végén az óverbászi út mentén épült fel az új kórház. Az épület ma is látható.

Az újonnan épült létesítmény bútorzata 4 ágyból, 2 asztalból és 1 szekrényből állt. Az egy helyiségből álló boncház berendezését egy boncasztal és a boncoláshoz szükséges műszerek alkották. A későbbiekben, amikor a faluban már 2-3 orvos is tevékenykedett, e létesítménynek csökkent a szerepe a fertőző betegségek megállításában, azt a környéken létesült kórházak vették át. A boncházat ezután nem használták.

A 19-ik század 20-as éveiben vált lehetségessé, hogy lakosaink orvosi ellátása némileg javuljon. A szomszédos Szeghegy orvosának, Dr. Eberhard Birsingernek szolgálatát vehették igénybe a feketehegyiek. Önálló orvost Feketehegy Szilágyi Gábor személyében nyert. Alig foglalta el szolgálati helyét, 1835-ben járványszerűen tört be a skorbut, melyben sokan meghaltak. A községben a következő évben a kolerának még tragikusabb következményei voltak. Ezután állandósult az orvos jelenléte, előbb Weber Károly, majd Jeddi György végezte az orvosi teendőket. 1863-tól Goldstein Izrael szeghegyi orvos, 1880-tól Grubi Reis doktor, majd Molnár József 1900-ig állt a feketehegyiek rendelkezésére. Utóbbi gőzfertőtlenítőt is vásároltatott a községgel a közegészségügyi állapotok javítása céljából.

Következzék egy kivonat Feketehegy község 1886-1891 közötti vagyonának leltárából, amelyek az orvosok műszereire vonatkoztak:

1 db szülfogó

1 db szülhorog /1886-ban szülgorognak írták/

1 db ütércsipesz

2 db érnymó

1 db ruggyanta fecskendő

1 db kusztora

1 db egyenes olló

6 db sebészeti varrótű

Mindez a községi orvosnál volt.

Molnár Józsefet Scherer János követte, aki kieszközölte a községi vezetőknél, hogy 1904-ben ártézi kutat fúrjanak, az egészséges ivóvíz-ellátás érdekében.

Scherer mellett Ígl Ede dolgozott magánorvosként. Akkoriban veszélyes népbetegségnek számított a szem trachomás megbetegedése. A megyei kórorvos számára állandóan jelentéseket kellett küldeni a himlő, kanyaró, trachoma és más ragályos betegségekről, azok községenkénti kezelési eredményeiről. Mivel községünkben is létezett bordélyház, a helyi orvosnak arról is jelentést kellett tennie.

A FEKETEHEGY KÖZSÉG SZERVEZKEDÉSI SZABÁLYRENDELETE

(Kiadva B.Topolyán 1899-ben)

Községi orvos teendői:

A községi orvos a községének orvosrendőri és orvostörvényszéki ügyeit végzi, melyek az 1876 évi előírásban fel vannak sorolva,

a község szegényeit ingyen, a vagyonosokat pedig a község által megállapított díj mellett orvosolja,

a községi és orvosrendőri szempontból felügyel a lelencekre, és a dajkaságba adottakra, úgyszintén a községi ápolás alatt levő elmekórosokra, hülyékre, siketmémákra és nyomorékokra,

a védhímlőoltást az országosan kiszabott díj mellett végzi,

a halottkémlélést szegényeknél ingyen, vagyonosaknál megszabott díj mellett teljesítik,

a község egészségügyi mozzanatait és változásait figyelemmel kísérvén, a felmerült káros hatányok elhárítása iránt javaslatot tesz,

az orvosrendőri vizsgálatokat és egyéb teendőket díjtalanul, az orvostörvényszéki munkálatokat pedig az illető bíróság felhívása folytán meghatározott díj mellett teljesítik,

az életmentési eljárásnál közreműködik,

eljár minden ügyekben, melyeket egyik vagy másik törvény illetőleg szabályrendelet reá bíz,

évnegyedenként egészségügyi jelentést tesz és minden előforduló közegészségügyet, valamint orvosrendőri és orvostörvényszéki vizsgálatokat azonnal és körülményesen a közelelőljáróságának tudomására hoz,

tisztán szakügyekben a járványorvossal közvetlenül érintkezik,

a községi előljáróság egyik tagjával együtt az éretlen gyümölcs s ártalmas szerek árulási tilalmának megtartása, úgy a kimért italok, hamisítatlan és ártatlan voltára felügyel,

köteles a hozzája bejelentett halottat – amennyiben a halottkémnyi teendőket is végzi – megvizsgálni s erről felvett vizsgálati jegyzőkönyvet haladéktalanul a községi előljárásnak megküldeni. A halottkémlést az e tárgyban kiadott belügyminiszteri szabályrendelet értelmében teljesíti s rendkívüli haláleseteknél, valamint a ragályos járványban elhaltakra nézve megtéteti mindazon intézkedések foganatosítását, melyekre e tárgyban úgy a kormány valamint a megyei rendeletekben előírták,

nyilvános borbélyházakban elhelyezett kéjhölgyek egészségi állapotára felügyel, miért is azokat hetenként kétszer tüzetesen megvizsgálni tartozik.

Községi állatorvos teendői:

az állategészségügy – terén a keleti marhavész kiütésekor eljár az 1874 évi rendelet értelmében s 1875 évi utasítás megfelelő szakaszai, úgyszintén az 1859-ben kiadott járvány – rendszabály szerint,

mészárosok, hentesek és magánosok által levágandó marhákat, sertéseket és juhokat megszemléli,

a kimérendő hús egészséges voltára lelkiismeretesen felügyel,

a jó tenyészállatok megvétele és az állami ménék megválasztásánál mint szakközeg közreműködik,

minden évben az egész marhaállományt legelőre hajtás előtt megvizsgálja, általában az egész állategészségügyet vezeti és az közvetlen felügyelete alatt áll.

Községi szülésznő:

a községi szülésznőnek kötelességében áll minden vagyontalan szülő nőnek díjtalanul, a vagyonosoknak pedig szabályrendeletileg megállapított díj mellett segílyt nyújtani, a betegtől segílyt idő előtt meg nem vonni, nehéz szüléseknél az orvos közreműködését igénybe venni,

közönséges használatba levő nedveken kívül újszülött gyermekeknek vagy anyjuknak más bármiféle gyógyszert adni tilos,

minden oly jelenség, mely netán magzatelhajtásra szolgáltat gyanút, tartozik a községi orvosnak azonnak bejelenteni,

kötelessége a férjtelen terhes nőkre netáni magzatelhajtás, gyermekkitétel, vagy gyermekgyilkosság megakadályozása tekintetében felügyelni,

a szülésznő kötelessége minden szülést, melynél segítkezett, 24 óra alatt az anyakönyvvezetésével megbízott hivatalnok tudomására hozni.

FEKETEHEGY KÖZSÉG ORVOSÁNAK A TRACHOMÁSOK GYÓGYKEZELÉSÉÉRT JÁRÓ DÍJAZÁS TÁRGYÁBAN

A községi orvos a községben levő trachomások gyógykezeléséért negyed évi előleges részletekben 100 forintot kap a községi pénztárból, oly határozott kikötéssel, azonban hogy ezen összeg csak akkor és addig lessen fizetendő, míg legalább 25 trachomás szembeteg gyógykezelés alatt áll.

Tekintetes vármegyei
közigazgatási bizottság!

A község egészségügyi állapotát a lefolyt június hónap jóval kedvezőbb volt, mint az ezt megelőző május hónapban.

A vörheny járvány, mely csaknem négy hónapig át uralgott egyhuzomban a vármegye területén teljesen megszűnt. -

Megszűnt továbbá a kanyaró is Kőröspatakon és a Csávoly községhez tartozó Felsőháza pusztaiban, de ennek ellenében Dorosd községben lépett fel, a beérkezett kimutatás és tisztviselői jelentés szerint szelvedébe jelleggel. -

A roncsoló toroklobb azonban még mindig uralg. Madarason, Feketehegy, Szeghegy és Ruppica községekben. A beérkezett táblázatok szerint a jelenben már csak 11 gyermek áll gyógykezelés alatt.

Tegül van ferencesém a szemesés kórház -
Tyalobos egyének szeméit is az ok

Jelentés a feketehegyi trachomáról

Feketehegy község 1899-ben 4214 lelket számlál.

A 20-ik század kezdetén gyakran váltották egymást a magánorvosok. Steinitz Károlyt Has Miklós követte. 1926-ban Steimetz Károly az orvosi rendelője számára még egy röntgengépet is vásárolt. Korai halála és a falusi környezete akadályozta meg azt, hogy nem vált megszégyenítően ismert röntgenológussá. Utána Nárai Gyula doktor végzett magánprakszist. Házában pár ágyas kórházat rendezett be, a sürgősebb operációkat el is végezte. Utána Dujmovics Antun lett a községi orvos. Idejében épült fel az orvosi lakás és rendelő. Köztisztviselőként álló személyné számított. Földet és tanyát is vásárolt. A háború szele 1941-ben megváltoztatta életét, és elköltözött a dalmát tengerpartra. Doktor Gidai Mihály Magyarországról érkezett községi orvosnak. 1945-ig tevékenykedett, magyar állampolgárként el kellett hagynia az új ország területét. A vele együtt dolgozó, német nemzetiségű dr. Pratscher Viktor 1944-ben távozott a községből. Ennek következményeként romlott Feketics falu egészségügyi helyzete.

Dr. Hartmann Miklós Szeghegyen praktizált, de 1958-ban ő is kivándorolt Németországba. Ezután Dr. Márton Sándor kishegyesi orvos járt ki Feketicsre. Hetente kétszer, 8 és 10 óra között rendelt a község házában. A szülőotthon 1944 és 1963 között működött a mai helyi közösség épületében.

Közegészségügyben dolgozók névsora napjainkig:

ORVOSOK

Dr. Bissinger Ebenhard
Dr. Bonačić Nikola
Dr. Budisavljević Miloš
Dr. Celler Tibor
Dr. Cziráky József
Dr. Dimitrijević
Dr. Dujmović Antun
Dr. Đurović Ranko,
Dr. Dvoracsko
Dr. Gidai Mihály
Dr. Goldstein Israel

Dr. Grubi Reis
Dr. Haas Nikolas
Dr. Hartmann Miklós
Dr. Hartmann Roland
Dr. Hecht Lipot
Dr. Ilg Ede
Dr. Jeddi Georg
Dr. Jovović Marina
Dr. Kléman Rózsa
Dr. Klet Géza
Dr. Klipa Danica
Dr. Krisztián Géza
Dr. Lépes Kazimir
Dr. Martinović Gönci Juliánna
Dr. Martinović Marko
Dr. Márton Sándor
Dr. Matković Vivijana
Dr. Merta Leona
Dr. Mihályfi Simiéc Margit
Dr. Molnár József
Dr. Molnár Leona
Dr. Nárai Gyula
Dr. Novaković Vera
Dr. Nyírádi Ildikó
Dr. Pratscher Viktor
Dr. Račmanj Andrija
Dr. Sarnyai Miklós
Dr. Scherer Johann
Dr. Steiniß Karl
Dr. Steinmetz Karl
Dr. Szabó Erzsébet
Dr. Szilágyi Gábor
Dr. Tomašević Tanja
Dr. Weber Karl

FOGORVOSOK

Dr. Atanovski Dragomir – Bato
Dr. Bazsó Gábor
Dr. Boljanović Veroslava
Dr. Brezovszki Judit
Dr. Delić Hanja
Dr. Durović Hanja
Dr. Fehér Anna
Dr. Kósa Endre
Dr. Majlát József
Dr. Majlát József, id.
Dr. Medić Milanka
Dr. Milovanović /Batući/ Zoran
Dr. Nothof László 1975-1996
Dr. Pešić Lidia
Dr. Radic Andrija
Dr. Skotovski Tomo
Dr. Szilágyi Imre

GYÓGYSZERÉSZEK

Blagić Živorad
Fehér Etelka
Häußer Jakob
Kórizs József
Medvecky Miklós
Savanović Miodrag
Szolga Bálint
Vojcsena Mihály

ÁLLATORVOSOK

Dr. Fekete Csongor
Dr. Janković Dušan
Dr. Jochum Mathias
Dr. Jovičević Nebojša

Dr. Kološnjai Julian
Dr. Kovács Jenő
Dr. Patyerek Árpád
Dr. Peter Schmidt
Dr. Simonyi-Tunyogi Csapó Béla
Dr. Štrbac Dušan
Dr. Vajda István
Dr. Vasiljević Dušan
Dr. Viola Gyula
Dr. Víg Gyula

Pap Mihály 1904-ben kádfürdőt rendezett be a házánál, amelyet a lakosok fizetés ellenében használhattak. Welker Keresztély 1926-ban a gőzmalomnál felszabaduló melegvizet hasznosította gőzfürdőjében.

Gutwein Jakab Feketics és Szekity között 1930-ban olimpiai méretű strand medencét ásattott, az úszni nem tudó gyermekek számára pedig egy kisebb medencét is. Ez a fürdő 1945-ig működött.

1963-ig, az új fürdő kiépítéséig, nyári forróságban a fiatalság a Barára járt fürödni a fogóhoz, mert ott volt a legmélyebb a víz. Itt tanultak meg úszni, itt edzették szervezetük ellenállóképességét.

Gutwein Jakab homokos strandja a tengerpartra emlékeztetett

A NÉPI GYÓGYÁSZAT HAGYATÉKA

Ősi népi gyógyszerkincsünk, a „materia medica”.

Fűben, fában van orvosság, tartja a néphit. A népgyógyászatban a gyógyszer sosincs készen, mindig tenni kell érte, hogy elkészüljön. Ezeket a gyógyító elemeket a közelünkben is felfedezhetjük:

erdőben (gomba, fenyőgyanta, fagyal, tapló)

kaszálón (szamártövis)

A helyi tájmúzeumban található bádogdobozban különböző teafélék vannak immár több mint 50 éve becsomagolva. Tulajdonosa gyógyulását remélte az esetleges téli betegségek esetén

vízparton (nadály-pióca, béka)
 gyümölcsös (meggyzár, birsalma, szőlő, szilva)
 pincében (bor, pálinka, rézeleje)
 vegyeskereskedés (petróleum, timsó, gyertya, kékkő)
 gyógyszertár (hipermangán, ammoniák, kénpor)
 utak mente (útilapu, hársfa, útifű, kamilla)
 veteményeskert (fokhagyma, torma, hagyma, céklarépa, celler,
 petrezselyem)
 méhes (méz, lépesméz, viasz, méhszúrás, méhpempő)
 kutyaól (kutyaszőr, kutyaürülék, kutyazsír)
 istálló (ló- és tehéntrágya, kecsketej, savó, kocsikenőcs)
 virágoskert (fehér lilom, rozsmaring, zsálya)
 udvar (por, sár, mész, kút)
 kamra (paprika, só, liszt, olaj, faggyú)
 padlás (pókháló, kéménykorom)
 emberi test (anyatej, nyál, vizelet)

A gyógynövények alkotják a népi gyógyszerek túlnyomó részét. Az átlagosnál gyakrabban alkalmazott gyógynövények: búza, csalán, farkasalma, fehérlilom, fekete teretek, tök, köménymag, keserűlapu, mákhéj, paradicsom, petrezselyem, sárgarépa, fokhagyma, vereshagyma, útifű, kamillavirág.

Átlagos alkalmazás: apró bojtortján, bodza, bab, cickafark, diófa, édesgyökér, ezerjófű, fehér gyömbér, fehér üröm, fodormenta, fűzfa, káposzta, krumpli, sóska, torma.

A néprajzi kiállításra 1974-ben igen sokan hoztak be Dianás üvegeket, bizonyítva széleskörű használatát

Számos gyógynövény kiérdemelte a „mindent gyógyító” jelzöt is. Feketehegyen szinte minden házban megtalálható volt a „liliomos pájinka”. Eperpálinkába a lilium fehér szíromlevelét áztatták, a kelevények és vágott sebek fertőtlenítésére és begyógyulására használták. A boltban megvásárolható Diana sóborszeszt is nélkülözhetetlennek tartották a házi patikában.

A gyógynövények használatával kapcsolatban több fajta analógia létezik. Így a fehér virágú növények kiválasztása fehérfolyásra ajánlott. A piros bazsarózsa virágfürdőt vérfolyás esetére ajánlották. Egyik-másik gyógynövény a betegségekről kapta a nevét. Ilyen a sömörfű, köszvényfű, szélfű, tüdőfű, orbáncfű, fosófű. Bizonyos gyűjtési feltételeket is be kellett tartani, mert különben hatástalan lett a gyógynövény. Csak bizonyos napszakokban, jeles napokon, pontos időpontban volt ajánlatos a begyűjtés. A számmisztikának is szerepe lehetett a sikeres gyógyításban. Nagyon fontos a meditatív lelkiállapot, hogy a beteget felkészítse a gyógyítás áhítatos vállalására, a beteg bizalmának megnyerése, aktív hozzáállása gyógyulásának pozitív kimenetelében. A betegek minden korban és időben hittek a csodák létezésében. Az ima, egy fajta meditációként, segélykérésként, a reményt táplálta. A természet gyógyító erejébe vetett hit napjainkig is érvényben van. Az orvosok segítenek, ajánlanak. A természet a gyógyítást megteszi, amíg megteheti. A természetes népi gyógymódokat végigkíséri elsősorban a verbális pszihoterápia. Mit tegyen, vagy mit ne tegyen a beteg gyógyulása érdekében. Az önszuggesztiónak nagy szerepe van a terápia sikerében. Meggyőző kell, hogy legyen az ajánlott orvosságok hatása is, hogy hasson a betegre.

Visszatettszést kelt a „ganéterapia”, az ürülék, nyál, vizelet népi gyógyszerként való felhasználása. A 17-ik századig azonban a hivatalos orvoslás materija medicájának is elfogadott, szerves részét képezte. Az ürülék az esetek kisebb részében fertőzést is okozhatott, ám olyan baktériumokat is tartalmaz, amelyek anyagcsere termékei gátolják a kórokozók elszaporodását.

Számtalanszor megtörtént a mezőn kaszálás, kapálás közben, hogy vágott seb keletkezett. Ilyenkor csak az emberi vizelet volt kéznél, amivel a friss sebet lemoshatták. Steril, legalább 12 féle vitamint tartalmaz: B1-, B2-, C-vitamint, uroflavint, nikotinsavat, vérszegénység elleni hatóanyagot, B12-t, nyomelemeket. A benne levő karbamid fertőtlenítő hatású, baktérium szaporodását gátló anyag.

Úton-útfélen megtalálható az útifű mindkét változata, antiszeptikus hatása köztudott. Ezt megnyalva tapasztották a vérző sebre. A nyál-

ban levő lizozinnak baktériumölő hatása van. Bekötötték a sebet, és az begyógyult. Magát a vizeletet belsőleg, vagy külsőleg alkalmazták. Mindenféle sebet mostak vele. A pattanást, szemölcsöt, viszketést, allergiát, rüht, mérges légycsípést, rozsdás szeg szúrását, mellgyulladást, ótvart, szemgyulladást, gyomorfekélyt, hideglelést.

Reumára fizioterápiás eljárásokat alkalmaztak: melegítést, bőrizgatást, bedörzsölést. Ez a betegség bujkál az emberben, egyik izületről a másikra megy át, mesélik a betegek. Javasolt gyógymód a kenés, bedörzsölés vizes ruhával, sósborszesszel, pálinkával, szalmiáksóval, denaturált szesszel, ecettel, terpentinnel, sós-kámforos-fokhagymás-tormás ecettel, rézelejével, kámforos pálinkával, szappanos-vizes-nyálás kénnel. Ajánlott volt az agyagos iszapborítás is. Ilyenkor ecetes vagy vizes sárgaföldet raktak a fájó testrészre.

A népi gyógyászat hagyatéka, az elődök által szerzett és tanult praktikák, az esetek többször kipróbált „sikeres” gyógyításával maradt fenn. A Kunhegyesen megtanult és megtartott gyógymódok elevenen éltek a betelepülők tudatában. Képzett orvosok hiányában felértékelődött a helyi gyógyítók tanácsa. Maga a néphit, a vallás, a mentalitás meghatározó jelleggel bírt. Ha írott, lejegyzett formában nem is maradtak meg ezekből az időkből a gyógyítás mikéntjei, az biztos, hogy a szájhagyomány nyomán tovább éltek. Mindig akadtak olyanok, akik ezeket átvették, sőt maguk is gyűjtöttek hozzá újabbnál-újabb praktikákat, „recepteket”.

A népi gyógyítás módja nemrég még elevenen élt egyes helyi lakosok tudatában. Szívesen mesélték, mit mivel szoktak gyógyítani. Falunk zömmel még mindig református vallású, ebből kifolyólag az adatközlők szavaiból érződik, megelégedtek a gyógynövények természetes hatóanyagának jótékonyásával, mellőzve a ráolvasást, a szentekhez való könyörgést a sikeres gyógyulás érdekében.

Bizonyos eljárások ma is megállják a helyüket a gyógyászatban, legalábbis nem ártalmasak a kezelt személyre nézve. A placebo-hatás esetenként hozzájárul a gyógyuláshoz. Adatközlőink elég sok gyógynövényt felismertek. Elmondták, hol található, mikor kell őket begyűjteni, mely részük használható gyógyszerként, hogyan kell tárolni, és adott esetben, hogyan használhatók fel a betegségek gyógyítására. Egyesek a kertjükben előszeretettel termesztették, és családi körben fel is használták őket.

BETEGSÉGEK ÉS A NÉPI GYÓGYMÓDOK FEKETEHEGYEN

Szájpenész Enyhe kékköves oldatba mártott ruhadarabbal törölgették a nyelvet, illetve szájüreget. Az anya mellbimbóit is ezzel kezegették Szódabikarbónás vízzel kezelték.

Himlő A beteg szobafogságba került, a fertőzés lehetősége miatt igyekeztek másoktól távortartani. A ragályos beteget melegben tartották. Számítottak a többi családtag megbetegedésére is. A beteget nem fürösztötték mindaddig, míg át nem esett a himlőn. Vigyáztak, hogy a szél 8 napig meg ne csapja. Törkölypálinkát adtak neki. Hipermangános oldattal borogatták.

Kanyaró Nem nagyon tudtak vele mit kezdeni, a beteget melegen tartották.

Szamárköhögés Szamártej, lótej itattak a beteggel. Hársfavirágteával, fokhagymás tejjel próbálták gyógyítani. A beteg gyerekeknek pörkölt cukrot, zsályateát adtak.

Sárgaság A szemfehérje besárgulásáról ismertek rá.

Tüdőbaj A beteggel mézet etettek. Tejébe fokhagymát tettek, azzal itatták. Avas szalonnát kellett ennie. Forró tejbe zsírt olvasztottak.

Fültőmirigygyulladás Vászonzuhába sót meg korpát melegítettek, és azt kötötték a fül mögötti duzzanatra. Az este levett harisnyát csavarták a nyaka köré.

Veszettség A veszett kutyaharapást gyógyítók őrizték titkukat. A harapott sebre a kutya farokszőréből vettek egy csomót, kettévágott babszemmet tettek a sebre, és bekötötték. Kiss (Orvos) Sándor a veszettség ellen zöldség és zeller leveléből teát készített, a sebhelyet öblögették, ez sok beteget kigyógyított.

Kolera Füstölés, idegen embert nem engedtek a faluba. Az ivóvizet felforralták. Úgy tartották, aki egyszer ebből a betegségből meg-

gyógyult, még egyszer nem kaphatta meg a kolerát, ezért ők temették a betegségben elhunytakat.

Malária A Bara kiöntései, mocsarai igen sokáig veszélyeztették a környék lakóit. Kinint adtak nekik.

Fejtetű A haját petróleummal kenték be, és napokig a fejbőrön hagyták. A haj besűrűsödött, a tetű elpusztult. Kézzelel egymás hajából szedték ki a tetűt és a serkét. Sűrű csontfésűvel fésülködtek, körömmel nyomták el a kifésült tetűket és serkéket. Hajukat zsírozták, ami szintén elpusztította a tetűt. Ecetes öblítéssel is próbálkoztak. Ecetbe mártott fésűvel fésülködtek

Bolha A ruhát fahamuba áztatták, mosták, főzték, vasalták. Az ágyba a lepedő alá diófalevelet vagy fehérürmöt tettek.

Bélparazita, féregirtás Köménymagot ettek sok fokhagymával. A diólevélből készült tea gilisztahajtóként szolgált gyerekeknek. Tökmaghéjat rágcsáltak.

Elhízás A táplálék mennyiségét igyekeztek lecsökkenteni. Időnként hashajtókat alkalmaztak, édesgyökeret rágcsáltak.

Angolkór A gyenge csontú gyerekekkel összetört tojáshejate ettek. A falról lekapart fehér meszet összetörve tették a gyerek ételébe. Napoztatták őket, csukamájolajat itattak velük.

Vérszegénység A sápadt, sovány gyereket vérszegénynek tartották. Kecsketejet itattak velük. Tojást ettek nyersen. A kemencében sült kenyérhéját rágták, vörös bort, csalánteát készítettek nekik. Ha jószágot vágtak, annak sült vérét ették, vallási okokból azonban „nem verték nagy dobra”.

Idegesség, nyugtalanság Az ideges embernek esténként derékig hideg vízben kellett megmosdania, az nyugtatólag hatott. Korán vacsoráztatták, és csak könnyen emészthető táplálékot kapott. „Mivel nyugtalan gyermek voltam, emlékszik az egyik adatközlő, anyám a kút kávájáról verébszart kapart le, azt egy zsebkendőbe kötötte, és nekem egész délután rágnom kellett azt. Hogy izágáskodásom megszűnt-e, nem tudom.”

Fülfájás A fájós fülbe filfű nedvét csöpögtették. Ezt a kövirózsát több helyen is kertekben ápolták dísznövényként. Vajat tettek a fájós fülbe. Gőzölték, párolták. Szikfüvet (kamilla) főztek, a páráját egy tölcséren keresztül a fájós fülbe vezették. Melegített söt kendőbe kötöttek, a beteg a fájós fülével ráfeküdt.

Szemfájás A krumplit kétfelé vágták, és a fájó szemre tették. Ha a szem becsipásodott, akkor azt kamillateával borogatták. Éhnyállal kengették.

Kancsalság Kamilla- és bodzavirágteával mosogatták a szemhéjat. A jó szemet bekötötték, hogy a beteg szem erősödjön.

Árpa a szemhéjon Leginkább magától is kifakadt, de ha megért az árpa, enyhén nyomkodva segítették kifakadni. Zsírozták. Kenyér alsó héjára rápisiltek, ezt tették az árpás szemre, ha nem akart kifakadni. Lisztes mézzel kezelték.

Csipásodás Nyállal feláztatták, fülzsírral kenték, meleg kamillateával borogatták.

Arcflekkesedésre Oltott meszet készítettek, ha az leülepedett, vékony, fátyolos réteg képződött a tetején, abból merítve naponta többször kellett mosakodni.

Hóvaktság Fekete kendővel kötötték be a beteg szemét, míg nem jött vissza a látása.

Orrvérzés A nyakszirtet hideg vizes ruhával borogatták. Az orrukat befogták, a fejüket hátra hajlították. Néha hagyták is, hogy valamennyi vér kifolyjon, és a vérnyomás csökkenjen. Egy kis rongyra citromlevet csöpöpentettek, azt a vérző orrlukba dugták fel.

Magas vérnyomás Fokhagymát ettek pirítós kenyérrre kenve, vagy gerizdekbe nyelték le. Szokásban volt a nadályt (piócát) a magas vérnyomásban szenvedők különböző testrészeire helyezni. Miután teleszívták magukat vérrel, enyhe sózással leválasztották a bőr felületéről, kifejték belőle a vért, és dunsztos üvegbe tartották a következő alkalomig. Diófalevelet főztek teának. Zabteát is ajánlottak, amit szédülés esetén jónak tartottak idősebb korban is. A tarackgyökérből főtt tea vérnyomáscsökkentőként, valamint vizeletelhajtóként is ismert.

Agyvérzés, gutaütés Eret vágtak a betegen, a kifolyó vértől várták a beteg gyógyulását. Megtörtént, hogy a vérzés nem állt el, ilyenkor a sebet ki kellett égetni. Legtöbbször piócát raktak a beteg testére. Speciális érvágó szerkezetet is alkalmaztak erre a célra, főleg a borbélyok.

Vércukor Száraz babszárat főztek, ízesítés nélkül fogyasztották. Tarack gyökeréből főtt teát is ajánlottak. 2 dl vizet, 1 kanál mézet, 2 kanál almaecetet kellett elkeverni, és meginni, ha ingadozott a cukorszint.

Szívbjaj Gyógyíthatatlan betegségnek tartották.

Visszeres láb A lábakat magasabbra tették. A boka dagadásra hidegvizes, ecetes ruhát tettek. Itt is szerepe volt a piócának vérszívásra. Fáslizták. Vadgesztenye reszelékből pépet készítettek, és azzal kezelték.

Torokfájás Gyapjúsállal csavarták be a torkot, hogy melegben legyen. Meleg korpát, meleg sót tettek egy harisnya szárába, vagy kendőbe, a beteg nyakára kötötték lazán. A fájós torkot, mandulát petróleumba mártott tollal kengették. Dunsztkötést tettek rá (alul száraz, felül vizes ruha). Enyhe hipermangános oldattal kellett gurgulázni naponta.

Gennyes mandulagyulladás Fakanállal a száját kipeckelték, majd mutató ujjal kifakasztották a gennyes mandulát. Ujjal sót raktak a mandulára.

Homloküreg-gyulladás Tűzhely közelébe tették a homlokot, hogy az szívja ki a gyulladást.

Láz A lázas beteg mindkét csuklójára, homlokára ecetes hidegvizes ruhát tettek, gyakran cserélték. Pálinkával átítatott kendőt is használtak.

Tüdőgyulladás Piócat tettek a beteg lapockája alá. Magas láz esetén a beteg mellére vizes borogatást tettek. Kisgyereket állottvizet lepedőbe csavarták. Kovászt tettek a talpára. Langyos tejsavóval itatták a gyermeket, és mosták le az alsó végtagjait .

Hörgőhurut Törkölypálinkát ittak reggelente. Vöröshagymatea pörkölt cukorral keverve, a jobb íz miatt.

Asztma Bodzapálinkát kellett inniuk.

Csőmör, bezabálás Pápafűtea és szódabikarbóna szokott segíteni. Hányás kikényszerítése.

Rontás „Fokhagymafűzért tettek a bejárati ajtó elé, ilyet láttam valahol, mondta egyik az adatközlő.”

Hőguta Ha a határban ért valakit, akkor mislinget vágtak, és arra fektették, vagy a kocsí alá a hűvösbe helyezték.

Fogfájás A lukas, szuvas fogba pipamocskot tettek. Szalicillal vagy tömjénnel, sósborszesszel tömték tele a rossz fogat. Pálinkát vettek be a szájukba, és a fájós fogon tartották. Ha gyulladásban volt az íny, akkor kamillateával, zsályateával öblögették. Verébürüléket dugtak a lyukas fogba. Tehettek bele szegfűszeget vagy kékköre kellett ráharapni. Ha a foghagymával való teletömés sem segített, akkor a borbély kihúzta a fájós fogat. Kisgyerekeknek, ha mozgott és fájt már a fog, cernát kötöttek rá, és az ajtó kilincséhez rögzítették. Ha megrántották a kilincset, azzal a fog kiesett.

Gyomorfájás Szárított hársfavirágból, akácvirágból, valamint bodzavirágból teát készítettek azt itatták a beteggel. A fájós gyomorra melegített fedőt vagy melegített cserepet helyeztek. Az ürmoépálínka mindig kéznél volt, és éltek is vele. Faszenet megtörtek, korpával keverték, vizes oldatát megittatták a beteggel. Pattogatott kukoricát ettek. Menta- és kamillatea volt ajánlatos.

Gyomorfekély Minden reggel ürmoépálínkát kellett inni éhgyomorra, valamint fehérüröméből készült teát. A búzakupát leforráztak, megsózták, megerjesztették, ha megsavanyodott, leszűrték, és annak levét itták. Orbáncfűtea.

Gyomorsülyedés Elszorították a beteg derekát, ezáltal fenntartották a beteg gyomrát. Ebéd után lefektették, hogy az étel ne húzza a gyomrát.

Menstruális görcsök Fodormentateát ajánlottak.

Epegörcs Katángkóró- és porcfüteát ittak, valamint fekete retket reszeltek le, és etettek a görcsben szenvedővel. A mentateát jónak tartották.

Aranyér Meleg kamillás fürdőt ajánlottak. A végbélnyílást akázmézzel és disznózsírral kengették. Házi szappannal tisztán kellett tartani.

Székrekedés Éhgyomorral aludt tejet itattak a beteggel. Ébredés után egy pohár meleg vizet kellett meginni, és egy evőkanál szilvalekvárt megenni. Szappankúpot helyeztek a végbélbe. Langyos, sós-olajos vizet, vagy ricinusolajat nyeltek a beteggel. Szalonnából vágtak egy csíkot, és azt a végbélbe dugták.

Savelégtelenség Befőzött paradicsomlé. Édes süteményre savanyú bort kellett inni.

Hasmenés Lósósakából erős teát főztek, pálinkát ittak. Vértüből készült teát is ittak. A vadgesztenye belét megreszelték, mézzel keverve ették. Egy kiskanál kormot a kéményből kaparva nyeltek.

Diéta Nem ettek. Birsalmát enni, birsalma leveléből teát készíteni.

Vesebaj Orsófűből főzött teát ittak, petrezselyem levelét ették.

Vérbaj, szifilisz Csalánba kellett meghemperegni.

Vesekőelhajtás A beteget szekérré ültették, a lovakat göröngyös úton hajtották, hogy rázkódás következtében a vesekő csússzon le, távozzon el. Egész borsot nyeltek a beteggel, tökmagot rágcsáltak.

Ótvar A kisgyerek fejét hurkaszírral kenték, míg fel nem pukkadt a var. Orbáncfű, körömvirágból készült zsír.

Mérges pattanás Sült hagymát tettek rá. Amikor a kelés megért, megsárgult, tiszta kendővel kinyomták. Az éretlen kelést nem volt szabad piszkálni, mert elmérgesedhetett. Az érett kelést addig nyomkodták, míg vér nem kezdett kijönni. A gyulladt felületre kettévágott paradicsomot kötöttek, hogy kiszívja a gennyet. Friss marhatrágyát is kötöttek rá. Nyúlhájjal kengették. Krumplis tésztát helyeztek rá.

Tályog A csúnya gennyesedést tüvel szűrték át, ollóval levágták. Az ollót és a tűt égő pálinka lángjában fertőtlenítették.

Vérhólyag Pokolfű levelét tették rá.

Hústövis Egymás arcából kinyomogatták, hogy a helye ne gyulladjon be, kölnivizzel dörzsölgették.

Szemölcs Lófarokból vett szőrrel elköttették, pár nap múlva elszáradt, leesett.

Gennyes mandulagyulladás Fakanállal a száját kipeckelték, majd mutató ujjal kifakasztották a gennyes mandulát. Ujjal sórt raktak a mandulára.

Homloküreg-gyulladás Tűzhely közelébe tették a homlokot, hogy az szívja ki a gyulladást.

Láz A lázas beteg mindkét csuklójára, homlokára ecetes hidegvizes ruhát tettek, gyakran cserélték. Pálinkával átítatott kendőt is használtak.

Tüdőgyulladás Piócat tettek a beteg lapockája alá. Magas láz esetén a beteg mellére vizes borogatást tettek. Kisgyereket állottvizes lepedőbe csavarták. Kovászt tettek a talpára. Langyos tejsavóval itatták a gyermeket, és mosták le az alsó végtagjait .

Hörgőhurut Törkölypálinkát ittak reggelente. Vöröshagymatea pörkölt cukorral keverve, a jobb íz miatt.

Asztma Bodzapálinkát kellett inniuk.

Csőmör, bezabálás Pápapfütea és szódabikarbóna szokott segíteni. Hányás kikényszerítése.

Rontás „Fokhagymafüzért tettek a bejárati ajtó elé, ilyet láttam valahol, mondta egyik az adatközlő.”

Hőguta Ha a határban ért valakit, akkor mislinget vágtak, és arra fektették, vagy a kocsi alá a hűvösbe helyezték.

Fogfájás A lukas, szuvas fogba pipamocskot tettek. Szalicillal vagy tömjénnel, sósborszesszel tömték tele a rossz fogat. Pálinkát vettek be a szájukba, és a fájós fogon tartották. Ha gyulladásban volt az íny, akkor kamillateával, zsályateával öblögették. Verébürüléket dugtak a lyukas fogba. Tehettek bele szegfűszeget vagy kékköre kellett ráharapni. Ha a foghagymával való teletömés sem segített, akkor a borbély kihúzta a fájós fogat. Kisgyerekeknek, ha mozgott és fájt már a foga, cérnát kötöttek rá, és az ajtó kilincséhez rögzítették. Ha megrántották a kilincset, azzal a fog kiesett.

Gyomorfájás Szárított hársfavirágból, akácvirágból, valamint bodzavirágból teát készítettek azt itatták a beteggel. A fájós gyomorra melegített fedőt vagy melegített cserepet helyeztek. Az ürömospálinka mindig kéznél volt, és éltek is vele. Faszenet megtörtek, korpával keverték, vizes oldatát megittatták a beteggel. Pattogatott kukoricát ettek. Menta- és kamillatea volt ajánlatos.

Gyomorfekély Minden reggel ürömospálinkát kellett inni éhgyomorral, valamint fehérürömből készült teát. A búzakorpát leforráztak, megsózták, megerjesztették, ha megsavanyodott, leszűrték, és annak levét itták. Orbáncfütea.

Gyomorsülyedés Elszorították a beteg derekát, ezáltal fenntartották a beteg gyomrát. Ebéd után lefektették, hogy az étel ne húzza a gyomrát.

Menstruális görcsök Fodormentateát ajánlottak.

Epegörcs Katángkóró- és porcfüteát ittak, valamint fekete retket reszeltek le, és etettek a görcsben szenvedővel. A mentateát jónak tartották.

Aranyér Meleg kamillás fürdőt ajánlottak. A végbélnyílást akázmézzel és disznózsírral kengették. Házi szappannal tisztán kellett tartani.

Székrekedés Éhgyomorra aludttejet itattak a beteggel. Ébredés után egy pohár meleg vizet kellett meginni, és egy evőkanál szilvalekvárt megenni. Szappankúpot helyeztek a végbélbe. Langyos, sós-olajos vizet, vagy ricinusolajat nyellettek a beteggel. Szalonnából vágtak egy csíkot, és azt a végbélbe dugták.

Savelégtelenség Befőzött paradicsomlé. Édes süteményre savanyú bort kellett inni.

Hasmenés Lósósokából erős teát főztek, pálinkát ittak. Vértüből készült teát is ittak. A vadgesztenye belét megreszelték, mézzel keverve ették. Egy kiskanál kormot a kéményből kaparva nyeltek.

Diéta Nem ettek. Birsalmát enni, birsalma leveléből teát készíteni.

Vesebaj Orsófűből főzött teát ittak, petrezselyem levelét ették.

Vérbaj, szifilisz Csalánba kellett meghemperegni.

Vesekőelhajtás A beteget szekérré ültették, a lovakat göröngyös úton hajtották, hogy rázkódás következtében a vesekő csússzon le, távozzon el. Egész borsot nyellettek a beteggel, tökmagot rágcsáltak.

Ótvar A kisgyerek fejét hurkaszírral kenték, míg fel nem pukkadtt a var. Orbáncfű, körömvirágból készült zsír.

Mérges pattanás Sült hagymát tettek rá. Amikor a kelés megért, megsárgult, tiszta kendővel kinyomták. Az éretlen kelést nem volt szabad piszkálni, mert elmérgesedhetett. Az érett kelést addig nyomkodták, míg vér nem kezdett kijönni. A gyulladt felületre kettévágott paradicsomot kötöttek, hogy kiszívja a gennyet. Friss marhatrágyát is kötöttek rá. Nyúlhájjal kengették. Krumplis tésztát helyeztek rá.

Tályog A csúnya gennyesedést tüvel szúrták át, ollóval levágták. Az ollót és a tűt égő pálinka lángjában fertőtlenítették.

Vérhólyag Pokolfű levelét tették rá.

Hústövis Egymás arcából kinyomogatták, hogy a helye ne gyulladjon be, kölnivizzel dörzsölgették.

Szemölcs Lófarokból vett szőrrel elkötötték, pár nap múlva elszáradt, leesett.

Tyúkszem Kiáztatták, borotvával vagy késsel kivágták, vagy kiégették. Szalicilos zsírt tettek rá, és amikor a bőr megpuhult, a tövét kitépték. Sós savval kengették. Égő gyufafejet nyomtak rá, és ez kiégette.

Pikkelysömör Fűszeres és zsíros táplálkozásnak tudták be. Kénport zsírral kevertek, azzal és birka-faggyúval kengették.

Vizelethajtás Petrezselyem leveléből készült teát ittak, és borogatták a vízhólyagot.

Vízhólyaggyulladás Petrezselyem leveléből készült ülőfürdőt vettek. A megfőtt petrezselyemmel az altestet borogatták.

Magzatelhajtás A lány vagy asszony, aki nem akarta a terhességet megtartani, igyekezett nehéz tárgyakat, például zsákokat emelgetni, abban a reményben hogy elmegy tőle a gyerek. Ugrálás a létra fokáról. Próbálkoztak pálinkaivással, forró vízbe üléssel. Ha egyik sem vált be, akkor szárított kőrishogarat ettek porrá törve. Kötőtű, vagy horgolótű segítségével próbálták a terhességet megszakítani. Pálinkába áztatott tályogygyökeret dugtak fel. Kinint ettek. Ezekről a praktikákról nem igen szerettek beszélni.

Mellgyulladás Szoptató anyákkal többször is előfordult, hogy a mell gyulladásba került, majd gennyesedés is keletkezhetett. A mellet saját vizelettel mosták. Bórvizes ruhával, kamillavirágból készült főzettel borogatták. Friss káposztalevelet tettek rá.

Vérfolyás Magzatelhajtás, szakszerűtlen terhességmegszakítás következtében nagyfokú vérzés léphetett fel. Ezekre vérfűből készült teát ittattak.

Pállott száj Fülzsírral kenték be a szájszegletet. Kékkővel dörzsölték be. Zsebkendőt húzogattak a két száj között. Állandóan törölgették a száj szélét.

Repedezett, kemény bőr A repedezett bőrt előbb vizelettel lemosták, majd faggyúval, vajjal, zsírral kengették.

Repedt sarok Kocsikenőcsöt kentek rá. Birka-faggyúval kengették. Lócitromot áztattak, abba tették a lábat.

Lábizzadás Gyakrabban mostak lábat. Hipermangánt raktak a vízbe. Formalinos vízbe léptek.

Korpás fej Hamulúggal mosták a fejet.

Hajhullás Áztatott kendervízzel mostak fejet, haját. Spiritusszal dörzsölték be a fejbőrt. Fokhagymát törtek össze porcelán mozsárban, megfőzték, azzal dörzsölték be a fejet.

Viszketegség Szólabikarbónás vízzel törölgették a bőrt. Ecetes vízzel borogatták, és éhnyállal kengették.

Csípőizület gyulladása Különböző fürdőket ajánlottak, amelyekbe gyógyfüveket tettek.

Hát- és derékfájás A fájó derékra kovászos tésztát helyeztek. Kisebb gyerekekkel megtapostatták a fájó derekat. Melegített cserepet tettek a beteg derekára. Az izzadásnak tulajdonítottak jelentőséget. Csalánnal veregették a fájós részeket. Melegített homokot, vagy sót tettek a fájós részekre.

Köszvény Csalánt, diófalevelet tettek a fürdővízbe, abban fürösztöttek a beteget. Méhekkal csípették meg magukat.

Ijedés Az ijedt gyerekekkel vizet kortyolgattak.

Ájulás Cukros vizet öntöttek az ájult szájába. Ecetes vízzel dörzsölték fel. Enyhén pofozták, hidegvízzel spriccelték az arcát. Ecetet szagoltattak vele.

Fejfájás Vizes ruhát tettek a fejre. Ecettel dörzsölték be a fejet.

Álmatlanság Lefekvés előtt sétáltatták, hogy fáradjon el, és aztán el tudjon aludni. Derékig hideg vízben mosakodtak. Mákhéjából főzött teát ajánlottak.

Hideglelés Saját vizeletét itatták vele. Izzasztották. Forralt bort kellett innia.

Köhögés Hársfatea mézzel ízesítve. Forró lábvizet vettek. Jól kiizzasztották. Kamillateával itatták. A kalapkúra is jónak bizonyult. Dunsztkötést kapott a nyakára és a mellére. Kámforos kenőccsel kenték a mellét.

Hasfájás Kisgyerekeknek fehérüröm-, vagy ánizsmagos teát adtak. Mákteával itatták. Köménymagteát kellett innia. A fájós hasra meleg cserepet, vászonban melegített sót raktak. Hagymateát jónak tartották köménymaggal. A köldökre kettévágott hagymát tettek, és rákötözték. Köpülőzés.

Popsi ápolása Kisbabák popsiját disznósírral kenték be pirosodás esetén.

Étvágytalanság Savanyúságot ettek, fehérürmös pálinkát ittak, szó-dabikarbónás vizet ittak. Koplaltatták, hogy jól kiürüljön.

Daganatok Ólomecetes, hideg borogatást alkalmaztak.

Csuklás Megijesztették. Hideg vizet itattak vele, visszatartatták a levegő vételét. Kristálycukrot etettek vele. Felemeltették az egyik kezét, a másikkal pedig befogatták az orrlukat.

Vágott seb Ecetet öntöttek rá. Sóval hintették be. Falról kapartak rá meszet. Saját vizeletével mosták le a sebet. Birsalmalevelet vagy megnyázott útifűt kötöttek rá.

Szúrt seb Ha szálka ment a bőrbe, egy tű segítségével vették ki, majd erősen nyomkodták, míg a piros vér nem serkent ki. Körömvirág-ból készült kenőccsel kezelték.

Vérző seb Megnyálazott akácfa levelét tették rá. Leöntötték pálinkával, ecettel. Borotválkozás közben ejtett sebet timsóval dörzsölték be, hogy elálljon a vérzés. Az újszülött baba köldökére disznózsírt tettek.

Gennyes seb Pálinkával locsolták, mézzel és tojássárgájával kengették. Pálinkába áztatott liliumot tettek a sebre.

Lábfeltörés Orrválladékot (taknyot) kentek rá.

Kézfeltörés Saját vizeletükkel gyógyították. Vigyáztak, hogy a bőrhólyag ne fakadjon ki, ha mégis megtörtént, szalonnát kötöttek rá.

Ínhúzódás Zsírral, olajjal masszírozták, hájdarabbal, éhnyállal kengették.

Ficam Értő, ügyes kezű emberek vállalkoztak a helyretételre. Egy hirtelen rántással helyre roppantották a csontokat. A megdagadt, lüktető ficam helyét ecettel borogatták.

Csonttörés Két lécz közé tették az összeillesztett csontokat, hogy azok összeforranak.

Darázs- vagy méhcsípés Zöldségzöldjével dörzsölték be. Kiszívták a szúrás helyét, hideg tárgyat tettek rá, nehogy feldagadjon. Sarat tettek a csípés helyére. Nyálazták.

Gyomormérgezés Tejet itattak a beteggel. Ujjukat ledugva a torukon kiváltották a hányást, így szabadultak meg a mérgező anyagtól.

Égés Sótlan disznózsírral, olajjal vagy tojásfehérjével kenték be. Tejföllel kengették az égett felületet, ezt napfelsütéskor is alkalmazták.

Fagyás Forró, olajos ruhába göngyölték a fagyos lábat. Váltakozva hideg és meleg vízbe tették. Petróleummal kengették.

Színuszgyulladás Bort forralni, annak párlatát beszívni. A beteg fejét letakarták, az arcát, száját, orrát gőzölték kamillatea-főzettel.

A feketehegyi lakosok jószágait is különböző betegségek környékeztek meg:

Bezabálás Oltott mézre vizet öntöttek, leülepedés után annak a tetején képződő réteget leszedték, az állat száját kifeszítették, és kortyonként beleöntötték. Jártatták az ilyen jószágot.

Rüh Kénport disznózsírral keverték össze, és azzal kenték a bőrét.

Hasmenés Sóskalevelet kaptak, és egy lapát feketeföldet, vagy csonthéyas gyümölcs magvából készült faszenet. Birsalma leveléből főzetet készítettek.

Láz Paradicsomlevet öntöttek a szájába.

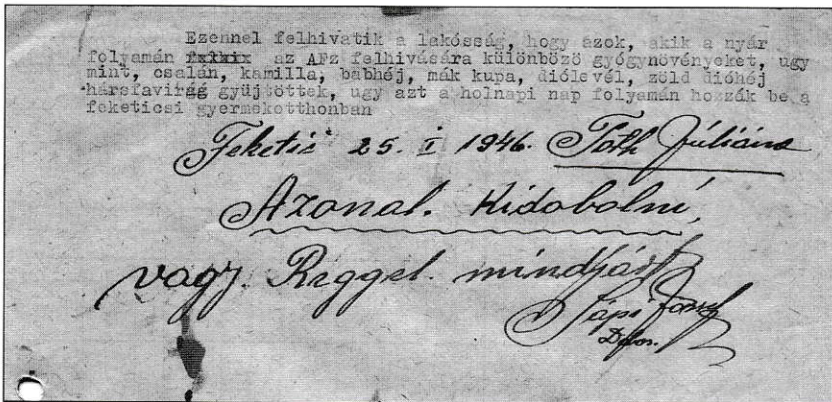
Felfúvódás Kiszúrták a jószág oldalát náddal a megfelelő helyen, és azon kijött a benne levő szél.

Kullancs Bezsírozták, és rövid idő múlva kitekerték az óra járásával ellentétes irányban.

Száj és körömfájás Kékköves ronggyal mosták a jószág száját. Zsír-
szórával fertőtlenítették a bejáratokat.

Tyúktetű Pernyét raktak az ólba, hogy benne megfűrödjenek a baromfik. Diófalevelet szórtak az alomba.

Szürkehályog a lovaknál Üveget törtek mozsárban porrá, azt szórták az állat szemébe. Ahogy az pislogott, szétnyomta a nemkívánatos hártját.

1946-ban a gyógynövények gyűjtését központilag szervezték meg a
gyógyszerellátás nehézkes volta miatt

ELHALÁLOZÁSOK OKAI

A halotti anyakönyvekben az elhalálozott személyes adatain kívül, a halál okairól találunk megjegyzéseket. Ezekből az adatokból tudunk meg legtöbbit a feketehegyi lakosok egészségügyi állapotáról a letelepülés utáni első száz évben.

Kezdetben inkább a betegségeiket, azaz a halál okát csak a látottak alapján írták be az anyakönyvbe: dagadozás, görcs, hideglelés, kelevény, nehéznyavalya, nehézség, nyavalya, rágás, sinlett, sinlódott, vízi-betegség. A halotti anyakönyvben 1828-tól 1850-ig név szerint vannak feltüntetve a „halott vizsgálók”. Őket a presbitérium nevezve ki minden szakértelem nélkül.

1850-ben már egy-egy bejegyzésnél megjelenik az orvos neve, aki a halál beálltát megállapította. A későbbiekben nincs bejegyzés arról, hogy ki volt jelen a halál tényének megállapításakor. A bejegyzett okok megnevezésénél már a betegségeket az elnevezésük szerint írták be leginkább latinul, bizonyítva, hogy a korabeli tudással rendelkező orvos is jelen volt a helyszínen.

A táblázat az 1785-től 1885-ig terjedő időszakot öleli fel a halotti anyakönyvek adatai alapján:

Halál okának magyar vagy latin elnevezése	Megjegyzés	Elhalálozottak azonos betegségben 1785-1885-ig
sínlés, sínlődés, sínlődözés, sínlődözött, hosszas sínlődés	elerőtlenedéssel, legyengüléssel járó állapot, többnyire tbc	1167
hurut		1071
kelevény	bőrgyulladás, furunkulus, tályog	734
convulsio, görcs	újszülötteknél	716
szárazbetegség	elerőtlenedéssel, legyengüléssel járó állapot, többnyire tbc	585
himlő		477
nehéznayavalya	főleg újszülötteknél	338
nehézség		285
halva lett, halva született		279
dagadozás		267
phthisis, phthisis pulmonum, tüdőgümősödés, aszály, gümőkór, tüdősorvadás, tüdőgümőkór, gyermekaszály	tuberkulozis, tbc	249
febris, hideglelés	bármilyen magas lázzal járó betegség, lehet malária is	230
atropia, sorvadás	bármilyen hosszantartó, elerőtlenedéssel, fogyással járó betegség, többnyire tbc	228

cholera, kolera		227
diphtheria, torokgyík		198
hydrops, vizibetegség	ödémásodás, többnyre szív-, esetleg vese- vagy májelégtelenség tüneteként	186
veleszületett gyengeség	kisbabák	166
typhus, forró ínláz	tífusz vagy más heves lázzal járó betegség	156
debilitas, aggkór, marasmus senilis, öregség, öregkori végelegyengülés	öregkori végelegyengülés	151
encephalitis, agyvelőgyulladás		111
morbili, veres himlő, kanyaró		84
rágás		84
vízkór(ság)	ödémásodás, többnyre szív-, esetleg vese- vagy májelégtelenség tüneteként	83
idétlen, időtlen	koraszülött, éretlen csecsemő	78
variola, hólyagos himlő	himlő	77
apoplexia tacta, szélhűdés, szélütés	agyvérzés, agytrombózis, agyi infarktus, stroke	76
febris petechialis, patécs	lázal és kiütéssel járó járványos betegség, pl. pestis, himlő, skarlát, tífusz	74
ráng-görcs		65
aszkorb	nagyfokú legyengüléssel, lesoványodással járó betegségek, sokszor tbc	64

angina, koszorúér-szűkület		62
köhögés		61
dissenteria, vérhas	dizentéria	58
icterus, sárgaság	sárgaság újszülöttnél	58
fulladozás		55
hectica, tüdőbaj		54
epilepsia, nyavalyatörés	epilepszia	53
inflammatio pulmonum, tüdőlob	tüdőgyulladás	51
	öregkori végelegyengülés	45
nyilalás, nyilamlás		44
forró betegség, forró láz, forróság, forró nyavalya		42
anthrax, pokolvar	lépfene	41
febris perniciosa, vészes vérszegénység		40
tussis convulsiva, szamárhurut, hökhurut	szamárköhögés	40
hydrothorax, mellhártyavizgyülem		39
partus difficile, nehéz szülés, gyermekszülés		34
typhus pulmonum		34
bélhurutos		33
hirtelen halállal		33
pneumonia, tüdőgyulladás		32
erőtlenség		31
eclampsia febrilis, lázgörcs		30
sú, súly, süjj, súly	szifilisz vagy valami rosszindulatú bőrdaganat	29

torokdagadás		28
tetanus, farkasgörcs		24
torokfájás		23
hasmenés		21
paralysis pulmonum		21
dentitio difficilis, nehéz fogazás		20
scrophulosis, görtvélykór	nyaki mirigyek megduzzadása	20
apoplexia cerebri, apoplexia, agyhűdés, agyszélhűdés	agyvérzés, agytrombózis, agyi infarktus, stroke	19
febris puerperalis, gyermekági láz		18
malaria, forró hideg, váltóláz	malária vagy más lázas betegség	18
gangrena, üszök	szövetelhalás	16
köszvény		16
tüdőlérag.		16
enteritis, bélgyulladás		15
mesenteritis, bélfodorgyulladás		15
scarlatina, vörheny, skarlát		14
bélfájás		13
fene		13
lány agykérlob		13
nyavalya		12
szív baj		12
fekély		11
hasrágás		11
hepatitis, májgyulladás		11
típhus cerebrealis		11

trismus, merevgörcs	rágóizomgörcs, valószínűleg tetanusz fertőzés következtében	11
anasarca, bőrvízkió		10
nem szopott		10
elgyengülés		9
hagymáz		9
askór	kiszárad a beteg	8
bélgörcs		8
ismeretlen		8
náthahurut		8
pestis bubonica,		8
guga		8
tüdővizenyő		8
abcessus, tályog, gennyes góc		7
agyvelőgyulladás		7
derme és állgörcs		7
hydrocephalitis, agyvízkió, vízfejűség		7
paralysis, bénulás, hűdés		7
száraz nyavalya		7
fejfájás, főfájás		6
hurutos tüdőlob		6
pyaemia	vér gennyes fertőzőse	6
cancer, rák		6
scharlah		6
sullyos nyavalya		6
szívszorulás		6
tsattogzás		6
erysipelas, orbánc	orbánc	5

gyomorgörts		5
hártyás gégelob		5
ijedés		5
metritis		5
oedema pulmonum		5
pleuritis	nyilaló, szűrő mellkasi fájdalommal járó betegség pl. mellhártyagyulladás	5
rothasztó hideg		5
tüdőrothadás		5
typhus abdominalis, hagymáz	hastífusz	5
vérfolyás		5
bélgyulladás		4
béllob		4
caries		4
daganat		4
entero phthisis		4
epehideg		4
epeláz		4
fültömirigylob		4
kanyaró		4
suffo cation	megfulladt	4
sujos betegség		4
malaria, váltóláz		4
agydag.		3
agylob		3
bright-kór	vesegyulladás	3
bronchitis, hörglob	hörghurut, hörgőgyulladás	3
cachexia, senyvedés	betegség okozta súly és izomtömegvesztés, többnyire tbc miatt	3

commotio cerebri, agyrázkódás		3
elerőtlenedés		3
febris biliosa, epehideg	hányással járó lázas betegség, legtöbbször akut gyomorhurut v. tífusz	3
gyomorbélhurut		3
gyomorrák		3
hasi hagymáz		3
idült bélhurut		3
korgyengülés		3
nem életerevaló		3
nyomorék volt		3
rohasztó láz		3
tődő és bélgümő		3
tsendes halál		3
tűszős béllob		3
veselob		3
absessus, tályog, kelés		2
agykérlob		2
apoplexia cordis, szívszélhűdés	hirtelen szívmegállás	2
arthritis, ízületi gyulladás		2
bél menés		2
belső nyavalya		2
csattogzás és daganat		2
epesár		2
fakadozik		2
gyomorfájás		2
gyomorrágás		2
hányás gyomorrágás		2

hashártyalob		2
idegláz	tifusz vagy más heves lázzal és pszichés tünetekkel járó betegség	2
idegláz		2
inhideg		2
íz	valamilyen szájbetegség, valószínűleg skorbut	2
kelés		2
kolika		2
lábfolys		2
májrák		2
mellhártyalob		2
meningitis, agybüroklob	agyhártyagyulladás	2
roszsz nyavalya		2
scorbut		2
skarlát		2
szorulás		2
szövetközötti májlob és vízkór		2
torokgyulladás		2
tüdőhurut		2
tüdőrothadás		2
agybaj		1
agylágyulás		1
agyrázkódás		1
agyzúródás		1
ajakrák		1
ájulás		1
álhártyás torok és gégelob		1
áll alatti mirigylob		1
bélüsözg		1

bélmenés		1
bélrothadás		1
belső kelevény		1
bennszorult sérv		1
betegség		1
bő vérűség		1
bubor pamphilus		1
bőr rothadás		1
csúz		1
elfonnyadt		1
elmehabarodás		1
elszáradt		1
emlőrák		1
epe hideglelés typhusszal		1
epeömlés epeszakadás miatt		1
érző inas hideglelés		1
evvérűség szülés után		1
febris hectica, tüdőláz	tbc-vel járó láz	1
fehérvérűség		1
fél nyelvvel született		1
frász		1
golyvák		1
apoplexia nervosagutaütés		1
gümő és vízkór		1
gümős tüdővész		1
halva találtatott reggel		1
hasnyállob, időlt bélhurut		1
ascites, hasvízkór		1
heveny bélhurut		1
heveny gyomorbélhurut		1
hideglelés és vérhas		1

hólyagos pokolvar		1
húsdaganat a nyakon		1
idült gerinagylob		1
izületközi tályog		1
két gugája fujtotta meg		1
közzöveti üszkösödés		1
lába dagadt		1
lábfej és pokolvar		1
lassú idegláz		1
májlob		1
májsorvadás		1
méhlob		1
méhrák		1
mejjgyulladás		1
mellguta		1
melyszorulás		1
melybeli sorvadás		1
melyfájás		1
mellybeli betegség		1
orbántz		1
pertussis, szamárköhögés		1
pofaüszög /:noma:/		1
rabies, víziszony	veszettség	1
romlás		1
rothadás		1
rothasztó hideg		1
seb		1
száraz láz		1
száraz sinlődés		1
száraz hectica		1
száraz köszvény		1
szél szorulás, rágás		1

szívbelhártyalob		1
szülés közbeni ráng-görcs		1
szülés után alighogy megkereszteltetett, meghalt		1
szülés után mindjárt meghalt		1
szüléstől fogva nyomorék		1
születéstől fogva sinlett		1
torzszülött /:fél fejjel:/		1
torzszülött, koraszülött		1
tsendes nyavalya		1
csuklás		1
tüdő és gégehurut		1
tüdőnyillamlás vagy gyulladás		1
tüdőszőg		1
tüszőslob		1
végbélrák		1
végelgyengülés		1
vér veszteség		1
vérbe		1
vérguta /:apolexia:/		1
vértorlódás		1
világtalan		1
villám		1
vizeletdugulás		1

semmi sincs beírva	volt időszak amikor nem írták be a halál okát, v. halál oka ismeretlen	1061
--------------------	--	------

Szerencsétlenségek	vízbe fulladt	16
	kútba füladt	11
	malomkerék összetörte	9
	égési sebek	7
	ijedés	5
	kotsi törte öszve	5
	ló rugta meg	5
	delirium tremens potatorum	3
	megfulladt	3
	föld rájok szakadt Hegyesen	2
	le esés a padlásról	2
	megégett	2
	verembe esett	2
	agyonlövetett	1
	az anyja agyonnyomta	1
	az ég tsapásától megrend.	1
	borivás	1
	böltésből kiesvén megholt	1
	désába fült	1
	eb marása	1
	égi tűz	1
	elgázoltatott	1
	esés	1
	fal agyonnyomta	1
	feldülésből kapta a halálos nyavalyát	1
	forró ételt magára rántotta	1
	forró víz reá ömlött	1

	földomlás általi belső sérülés	1
	kő ütötte	1
	meg hólt a kasza a sarkát le vágván	1
	meg hólt a ló szekér el taposván	1
	megfagyott	1
	mégszakadt	1
	ménkü ütötte meg	1
	nyaka kitört	1
	szekér feldülése	1
	szerencsétlenség	1
	véletlen	1
	véletlen esemény következett be	1
	véletlen halállal	1
	verembe fult	1

Öngyilkosság	idegen ember magát egy feketehegyi kertben felakasztotta áthaladva a helysége	1
	öngyilkosság	1
	felakasztatott	1

1848-49-es események áldozatai	becsei úton szerb fegyver által	3
	Sz.Tamási ostromnál lelűvett	1
	fegyver által /a faluban maradt idős lakosok 1949 jan./	24

	Sz.Tamási ráztkok borzasztó kegyetlenséggel megölték-sütögetés, lövés láttkolt s fej nélkül találatott	1
	szerbek lötték agyon	1

Gyilkosságok	agyonlövés / nagylányokat valószínű féltekenységből/	3
	agyonverték	1
	főbeverés következtében / agyonverés/	1
	szerentsétlen két testvér együtt öletett meg s találatott otan kegyetlenséggel	1
	szőlőközt agyonverve találatott	1
	verés	1
	erőszakos halál	2
	fejbeli támadás	1
	fia ütötte agyon	1
	megfojtatott	1
	meggyilkolták	4
	támadás és seb	1
	testi sérelem miatt	1
	támadás a nyakán	1
	forró vízbe ölte meg	1
	főbe ütötték	1
	szúrás	1

Bírósági kivégzés feketehegyi lakoson	felakasztatott	1
--	----------------	---

ADATKÖZLŐK

Bácsi András, 89 éves
Bácsi Judith, 85 éves
Bojtos Zsuzsánna, 65 éves
Dorogi Juliánna, 71 éves
Fehér Etelka, 52 éves
Heilerné Tóth Mária, 78 éves
id. Pápai János, 92 éves
Kórizs Erzsébet, 76 éves
Kórizs Etelka, 59 éves
Kórizs Kis Julianna, 61 éves
Kovács Lajos, 92 éves
Molnár Benjámín, 74 éves
Molnár Juliánna, 67 éves
Palcsók Erzsébet, 72 éves
Szabó József, 80 éves
Tolnai Julianna, 68 éves
Tolnai Lajos, 72 éves
Tóth Mária, 86 éves
Vajda Sára, 85 éves
Végh Judit, 54 éves

IRODALOM

Dr. Dienes Erzsébet *Népi gyógyászat Kunhegyesen*. Néprajzi dolgozatok, 1986.

Sárközi Ferenc *A múltból merítettem I., II., III.* Forum, 2009, 2010, 2011.

Dr. Balla Ferenc–Dr. Hegedűs Antal *Az egészség szolgálatában*. Forum, 1990.

Dr. Kálmán Énikő: *Népi gyógyítás a Tiszaháton*. Nyíregyháza, 1990.

Sárközi Ferenc–Sárándi István–Kórizs József *Református halotti és temetkezési szokások Feketicsen 1785-1995-ig*. Grafotip, 1998.

Bácsfeketehegy község szervezkedési szabályrendelete, B.Topolyán 1899.

Dr. Bauer József *Fő az egészség*. Novi Szád, 1939.

Taxa pharmaceutica posoniensis, Justi Joannis Torkos anno MDCCXLV.

Dr. Pratscher Viktor *Die Deutschen der Gemeinde Feketić-Feketitsch*, Novi Vrbas, 1936.

Feketehegyi születési és halotti anyakönyvek 1785-1885.

UTÓSZÓ

A *Körképek Feketehegyről* a tizenhatodik helytörténeti kiadvány, amely az elmúlt tizennyolc évben kísérletet tesz arra, hogy az utókor számára nyomot hagyjon a Bácsfeketehegyet 1785-ben újratelepítő kun származású magyarok, és a velük, hosszabb-rövidebb ideje együtt élő más népek életéről.

Az elmúlt idők mindennapjaiból kiragadott részletek megörökítésével Kórizs József és Sárközi Ottília bácsfeketehegyi helytörténészek, dokumentumok és adatközlőktől begyűjtött információk ötvözésével emléket állítanak egy ma már nem létező világnak.

A könyv szerzői, mai szemmel nézve, gyakran hihetetlennek tűnő dolgokról számolnak be a minden élők útján eltávozott nemzedékek, őseink életkörülményeiről.

A kiadványt mindazok figyelmébe ajánlom, akik erőt kívánnak méríteni a mindennapi gondok könnyebb elviseléséhez, az öröm esélyét magukban hordozó élethelyzetek vállalásához és megéléséhez.

Remélem, közösségünkben továbbra is lesz akarat és lehetőség újabb, rólunk szóló kiadványok megjelentetéséhez, hiszen a mai modern adathordozók világában is még mindig helyénvalónak tűnik az állítás, hogy bizonyosan csak a papírra vetett dolgok történtek meg velünk, valamint az előttünk élt és az utánunk jövő nemzedékek mind-egyikével.

Bácsfeketehegy, 2015 márciusa

Pál Károly

TARTALOM

Életfeltételek az új településen	7
A lakóházak	8
Higiénia	13
Kutak	18
Életmód, táplálkozási szokások	23
Kórképek Feketehegyről	31
Népegészségügy	39
A népi gyógyászat hagyatéka	60
Betegségek és a népi gyógymódok Feketehegyen	64
Elhalálózások okai	73
Adatközlők	88
Irodalom	90

Kórizs József – Sárközi Ottilia

KÓRKÉPEK FEKETEHEGYRŐL

Grafoprodukt

Szabadka

2015

A kiadásért felel Özvegy Károly igazgató

Recenzens: Pál Károly

Nyomdai előkészítés: y projects

Fedőlapterv és tördelés: Göncöl Róbert

Példányszám: 300

Készült a Grafoprodukt Nyomdában Szabadkán, 2015-ben

ISBN 978-86-88073-39-4

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Библиотека Матице српске, Нови Сад

908(497.113 Feketić)

KÓRIZS, József, 1949-

Kórképek Feketehegyről / Kórizs József, Sárközi Ottilia.
- Szabadka : Garfoprodukt, 2015 (Szabadkán : Grafoprodukt).
- 91 str. : ilustr. ; 23 cm

Tiraž 300. - Str. 91: Utószó / Pál Károly.

ISBN 978-86-88073-39-4

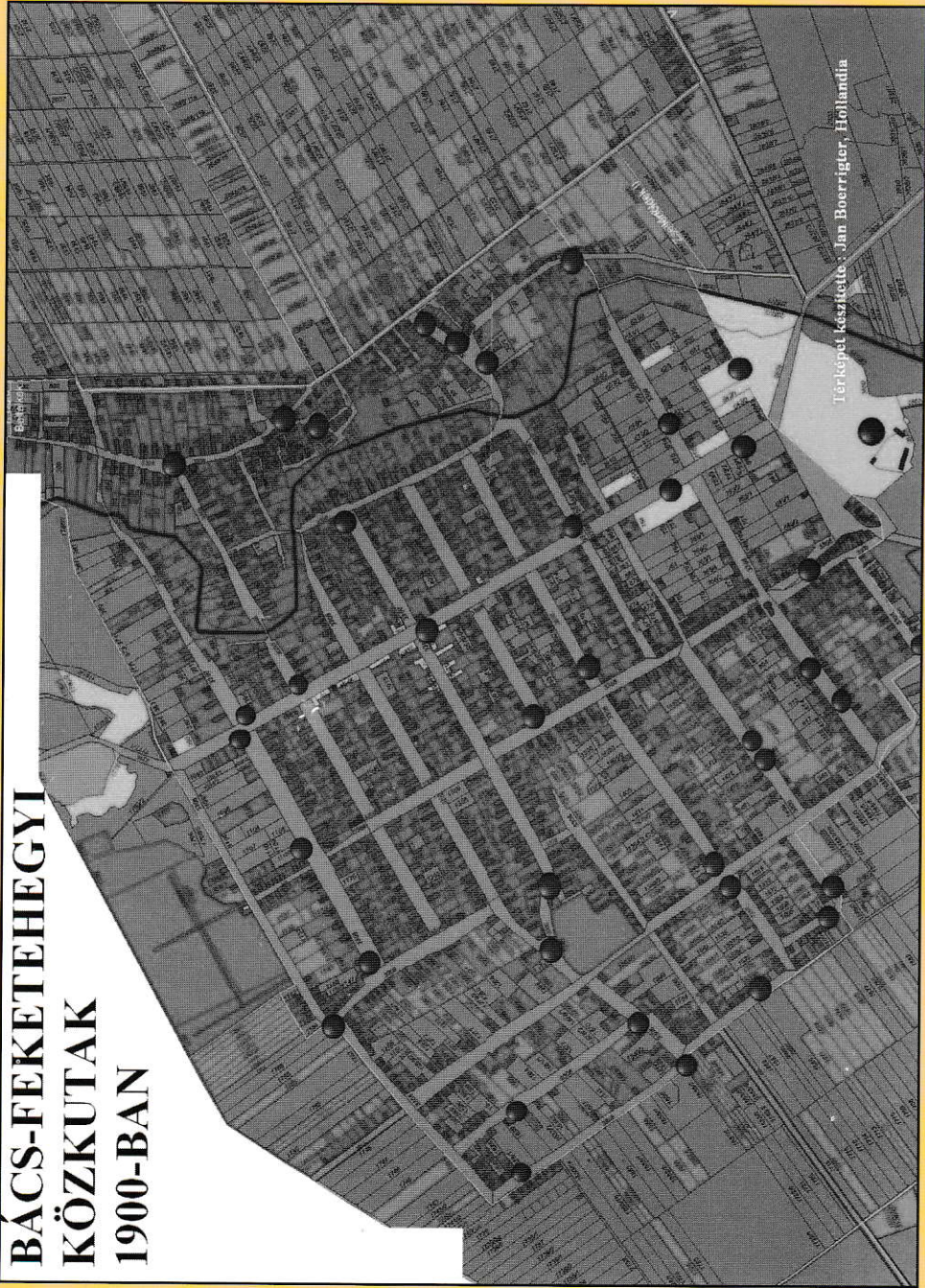
1. Sárközi, Ottilia [аутор]

а) Фекетић

COBISS.SR-ID 295037703

BÁCS-FEKETEHEGYI KÖZKUTAK 1900-BAN

Térkép készítő: Jan Boerrigter, Hollandia